

BIA-P.2.3.1/2-91

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๙๑]

พุทธทาสภิกขุ

อุทิศนา

ลวยธรรมะมัลย์	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ฯ
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปนโลกให้อยู่คง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ฯ
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลุสเตรัจฉาน ฯ
จะทุกข์ทนทงคณัน	พิฆาตกนบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ฯ
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกผองผ่องพันภัย ฯ
เผยแผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ฯ

พ.ท.

๒๕๒๓

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง

[ชุดลอยปฐม อันดับ ๙๑]

พุทธทาสภิกขุ

บรรยายประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา

ชุด ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน

ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม ไชยา

วันเสาร์ที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๘

ศรัทธาบริจาค

ของผู้มาเยี่ยมชมสวนโมกข์แต่ละปี

พิมพ์ครั้งที่ ๑ : ๓,๐๐๐ เล่ม

๒๐ มีนาคม ๒๕๓๑

(สงวนลิขสิทธิ์)

IP-217, E.2.9-413

เราสร้างดาว ๑๘ ให้ดวงจันทร์เงา

เงา ดักดำดล / เพชร ดักดำดล -
เงา, ดักดำดล

คำ ดักดำดล แผล ดักดำดล ดักดำดล
มา ดักดำดล ดักดำดล

ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล
ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล

ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล
ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล

ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล
ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ?

ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล
ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล ดักดำดล

ดักดำดล ดักดำดล

การรู้จักธรรม คือการรู้จักอะไรเป็นอะไรอย่างถูกต้อง คน
 มีคุณลักษณะในสิ่งใด แม้ในยามเดือดร้อนภัย ก็ยังรู้จักอยู่
 กับสิ่งใดอย่างยั้งยืนยง. มิฉะนั้นเป็นความสับสนวุ่นวาย ย่อม
 มิเป็นหน้าที่แห่งความรับผิดชอบ สำหรับผู้ที่มีธรรมอย่างแท้-
 จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดมิได้เพราะเหตุนี้. ความรัก
 เพื่อนมนุษย์ต้องยั่งยืน มีได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเหลือใจ
 ใจที่สับสนวุ่นวายมากหลายสักเพียงไร. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้จักเป็นสุข เมื่อรู้จักตนได้ประพฤตธรรม หรือเมื่อได้ทำ
 หน้าที่ของตนอย่างถูกต้อง. ความโกรธพัวพัน ใน
 ใจนี้ ทำให้รู้จักเป็นสุข. ไม่พอใจความทุกข์ตนเป็นมาดา
 คือ สมองขาดจากเนื้อหนัง คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย เล-
 ือดที่ต่างเป็นเนื้อหนังขาดจากเหล่านั้น ก็เสียแล้ว.

ธรรม: ข้อใดที่เรารู้จักมีชื่อเสียงอย่างถูกต้อง รู้จักมีชื่อ
 แปรตลอดชีวิต และยืนยงอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
 ทรัพย์สินสมบัติ ได้ประโยชน์ชื่อเสียง มีเกียรติยศ ฯลฯ อย่าง
 ถูกต้อง คือเป็นไปเพื่อ สันติสุขส่วนบุคคล และ สันติภาพ
ของส่วนรวม โดยส่วนเดียว, มีสัจธรรมทุกประการ จึงแก่
 ใจ แม้แก่สัตว์เดรัจฉาน และพสกนิกรชาติทั้งปวง, มิเป็น
 คนตาเดียวใจดี หรือเห็นแก่แต่ตน แม้แต่หนึ่งเดียว. คือ
 นี้เรียกว่า งาม, ใจกว้าง, หรือ ข้อดีตลอดชาติ ย่อมมี
 แก่ผู้ประพฤตธรรม. ข้อนี้ หมายถึงความว่า งาม มิใช่
 งามที่บุคคลคนอื่น, มีแต่ สัจธรรม มีแต่แท้ มีแต่
 งามประพฤตธรรม มีแต่แท้ นี้เอง.

เขา มี ๓ หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ เพื่อจะได้
 รู้จักสิ่งทั้งปวง ๑ ขลิ ถูกตัดลงตามที่เป็นจริง เพื่อไม่ให้มันอยู่ดี
 อยู่ชั่ว ๑ ขลิ มี ๓ หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ
 ลิ้น ๓ ขลิ เราเห็นเป็นภาพของในใจ คนในหัวไม้ขี้มัน ในเมื่อมัน
 เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกนี้คือมัน ซึ่งทำด้วยชาติ ชรามะ.
 เขามองด้วยตาของเขาเองไม่ได้ ก็คือมัน แต่เขาสามารถควบคุม
 หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ ลิ้น ๓ ขลิ
คนไม่เป็นที่มา เป็นที่ไป แก่เราได้ โดยอาศัยชรามะ นั่นเอง. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนี้" โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบงาม อยู่อยู่
 ง่าย หรือเป็น โลกของ พระศรีอารียเมตไตรย ที่นั่นมาทันทีทันที
 ง่าย เพราะเป็น โลกที่สงบ ง่าย ง่าย ชรามะ.

ทางโลก ๓๐๐ โลก ๓๐๐ โลกนี้ มีอยู่ทางใต้ของน้ำ ๓๐๐ โลก
 คือ โลกที่สงบ ชรามะ. การชดเชยให้ทุกคนได้เดินไปตาม
 ทางธรรม ย่อมเป็นกุศลอันใหญ่หลวง และสุขสูง. พอได้
 การลัดการพิมพ์หนังสือ ชรามะ นั้น แล้วยังมี ๓๐๐ โลก ๓๐๐
 โลกนี้ เต็ม ตามความประพฤติ กับ แก่ผู้ที่มีจิตสงบแล้ว ๓๐๐
 ผู้ที่สงบ มีจิตอยู่ โดยทุกแห่งทุกมุมโลก. คำนี้ คำของ
 โลกทุก ๓๐๐ โลกนี้ มี ๓๐๐ โลก เป็น ๓๐๐ โลก.

พุทธธรรม อิมพริตติ

โลกขพลาธารม, ๒๒๒

การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง*

(โดยหลักพื้นฐาน)

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคอาสาฬหบูชา
ในวันนั้น อาตมาจะได้กล่าวเรื่อง ธรรมชาติพื้นฐาน ต่อไปเป็น
ครั้งที่ ๓.

ในครั้งที่ ๑ ได้พูดถึง ธรรมชาติพื้นฐาน คือการ
เป็นไปของธรรมชาติ ตามธรรมชาติ มีอยู่ตามธรรมชาติ
อย่างไร, ในครั้งที่ ๒ ได้กล่าวถึง ปัญหาที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ
พื้นฐาน คือความทุกข์ ในเมื่อปฏิบัติไม่ถูกต้องตามกฎเกณฑ์

*บรรยายธรรมประจำวันเสาร์ ภาคอาสาฬหบูชา

ชุด ธรรมะโดยหลักพื้นฐาน ครั้งที่ ๓, ๓ สิงหาคม ๒๕๒๘

ของธรรมชาติพื้นฐาน, ในครั้งนี้จะกล่าวถึง การดำรงชีวิต
ที่ถูกต้อง ตามธรรมชาติพื้นฐาน.

ท่านทั้งหลายจะต้องคิดต่อข้อความเหล่านั้นกันให้ดีๆ
ว่ามัน มีธรรมชาติพื้นฐานอยู่อย่างนั้นๆ อย่างตายตัว
เมื่อไม่ทำให้ถูกต้อง ก็เกิดความทุกข์ขึ้นมา, เราจึงต้อง
มีการดำรงชีวิตที่ถูกต้อง ก็ถูกต้องต่อธรรมชาติพื้นฐาน
นั่นเอง, เรียกว่าเป็นเรื่องธรรมชาติพื้นฐานไปทั้งหมด.

ในวันนี้จะได้กล่าวถึง การดำรงชีวิตที่ถูกต้องตาม
ธรรมชาติพื้นฐาน อย่างที่กล่าวมาแล้วข้างต้น, เราจะต้อง
ปรับปรุงให้ชีวิตมีการดำรงอยู่ หรือจะเรียกว่าการเป็นไป
อยู่ก็ได้ ให้กลมกลืนกันกับหลักธรรมชาติพื้นฐาน.

ความหมายของสิ่งที่เรียกว่าชีวิต.

ในขั้นแรกนี้จะพูกกันถึงเรื่อง สิ่งที่เรียกว่าชีวิต,
แล้วจึงจะค่อยพูกถึงเรื่องวิธีดำรงชีวิต โดยธรรมชาติพื้นฐาน.
คำว่า ชีวิต ชีวิตนี้ พุทธบริษัทก็มีความหมายตามแบบของพุทธ-

บริษัท, ชาวบ้านหรือนักศึกษาแขนงอื่น เขาก็มีความหมาย
ไปตามแบบนั้น ๆ.

เช่นแบบวิทยาศาสตร์ คำว่า ชีวิต ก็หมายถึง
ความที่มันยังสดอยู่ได้ ของใจกลางของเซลล์หนึ่ง ๆ,
ใจกลางของเซลล์หนึ่ง ๆ ยังไม่ตาย ยังประกอบกันอยู่ด้วยกัน
ก็เป็นชีวิต, แล้วก็มีลักษณะงอกงาม นี้เรียกว่าชีวิตตามวิชา
วิทยาศาสตร์พื้นฐานอีกเหมือนกัน.

ที่นี้ ชีวิต ตามความหมายในภาษาชาวบ้าน นี้ก็
พอจะเข้าใจกันอยู่ เพราะใคร ๆ ก็พูดเป็นทั้งนั้นแหละว่ามีชีวิต
หรือมีชีวิตอย่างไร, สรุปใจความสั้น ๆ ก็คือว่ามัน ยังไม่ตาย
มันยังหายใจอยู่ มันยังกระตุกกระคิกได้อยู่, คำว่า ชีวิต ใน
ภาษาชาวบ้านมันก็มีความหมายง่าย ๆ อย่างนั้นแหละ.

ที่นี้ความหมายของคำว่า ชีวิต ขึ้นมา ในรูปคำบาลี
ว่า อาชีโว, อาชีวะ แปลว่า ดำรงชีวิต. ^{๕๔} ก็คือการดำรงชีวิต
อยู่นั่นเอง เรียกว่าชีวิต; ^{๕๕} เมื่อดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง
ก็เรียกว่ามีชีวิตอันถูกต้อง. การดำรงในที่นี้ ก็หมายถึงการ
กระทำที่^{๕๖}ให้ชีวิตมันรอดอยู่ได้, ไม่ให้มันตาย, แล้วไม่

ให้มันเจ็บไข้ได้ป่วย ตามที่ตนต้องการ, พยายามดำรงอยู่ในลักษณะที่พอใจ ให้ได้มากที่สุดเท่าไรตามที่ตนต้องการ แม้
ว่าชีวิตตามธรรมชาติของสังขารจะมีการเปลี่ยนแปลง มีความ
เจ็บไข้ได้ป่วย มีทุกขเวทนา มันก็เป็นเรื่องของชีวิต. เรา
ก็ดำรงชีวิต ชนิดนั้น ให้อยู่ในสภาพที่น่าปรารถนามาก
ที่สุดเท่าที่จะทำได้ คำว่า ชีวิต ในลักษณะอย่างนี้ หมายถึง
ถึงระบบการเป็นอยู่ทั้งระบบทีเดียว.

ทีนี้ ถ้าพูดตามภาษาอภิธรรม เขาก็พูดว่า การ
ประชุมแห่งรูป แห่งจิต แห่งเจตสิก ๓ อย่างนี้ เรียกว่า
มีชีวิต; รูป คือร่างกายก็ยังเป็นอยู่อย่างถูกต้อง, แล้วก็มี
ส่วนที่เป็นจิต คือเป็นประธาน รู้สึกคิดนึกได้ นึกมีอยู่อย่าง
ถูกต้อง, แล้วก็เจตสิก คือคุณสมบัติของจิต หรือสิ่งที่ต้อง
เกิดกับจิต สิ่งที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นรูปแบบหนึ่งๆ เรียกว่า
เจตสิก นึกมีอยู่อย่างถูกต้อง, เมื่ออยู่กันด้วยดี ยังอยู่กัน
ด้วยดี ทั้งรูปทั้งจิตทั้งเจตสิก ก็เรียกว่าชีวิต.

ทีนี้ ภาษาธรรมะที่สูงไปกว่าที่เป็นภาษาชาวบ้าน
พูดกัน พระคัมภีร์ก็กล่าวถึง, นักศึกษาค้นคว้าก็ค้นคว้า

เรียกว่าตามแบบที่เรียกกันอย่างสมัยใหม่ว่า อภิปรัชญา, อภิปรัชญา, คำว่า ชีวิต ก็มีความ หมายถึงชีวิตนิรันดร. ชีวิตที่ยังตายได้^{นี้}ไม่เรียกว่าชีวิต ต้องเป็นชีวิตที่ตายไม่ได้ อีกต่อไป, เป็นชีวิตนิรันดร นั้นจึงจะเรียกว่าชีวิต. ความหมายในทางสูงสุด ยิ่งไปกว่าอภิธรรม เราจะเรียกว่าอภิปรัชญา ก็เป็นชีวิตชนิดที่เป็นนิรันดร, ชีวิตลูกกระจอก ที่ยังตายเกิด ๆ ตายเกิดอยู่^{นี้} ยังไม่ใช่ชีวิต, ต่อเมื่อเป็นชีวิตนิรันดร ไม่เกิดไม่ตาย ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่อะไรหมค ทอนนั้นแหละ จึงจะเรียกว่าชีวิต, มันก็น่าสนใจอยู่.

ที่^{นี้} ตามความหมาย หรือความมุ่งหมาย ของการ บรรยายชุด^{นี้} คำว่า ชีวิต นั้น หมายถึงสิ่งที่มีปัญหาหรือ มีความทุกข์, มีปัญหาหรือมีความทุกข์ หรือมีสิ่งที่ไม่พึงปรารถนามีอยู่ในตัวชีวิต. พุคให้ชัดให้ตรงลงไปก็คือ ตัวความทุกข์ในชีวิตนั้นแหละคือตัวชีวิต จึงพูดได้เลยว่า ความทุกข์คือชีวิต, ชีวิตคือความทุกข์, เพราะชีวิตเป็นสิ่งที่มีการปรุ่งแต่งขึ้นมา แล้วก็เปลี่ยนแปลงไป, แล้วก็เกิดคับ ๆ เอาตัวความทุกข์เป็นชีวิตก็ได้, เอาตัวชีวิตเป็นความทุกข์ก็ได้, ชีวิตกับความทุกข์ก็เลยเป็นสิ่งเดียวกัน.

นี่คำว่า ชีวิต มันมีความหมายได้หลายแง่หลายมุม
 อย่างนี้ ; ถ้าเราถือเอาสำหรับพูดจาไม่ตรงกัน มันก็พูดกัน
 ไม่รู้เรื่อง, เดียวนี้เราก็ควรจะพูดกันรู้เรื่อง เพราะว่าถ้าถือ
 เอา ตัวความทุกข์ในชีวิต นั้นแหละว่า เป็นชีวิต, จะต้อง
 จัดการกับสิ่งนั้น คือ ให้มีการดำรงอยู่ในลักษณะที่พอ
 ทนได้ หรือไม่เป็นทุกข์.

ชีวิตควรมีอยู่โดยไม่ยึดเอา ความทุกข์มาเป็นของตน.

ชีวิตบุดูชน คนโง่เขลา ยึดมันถือมันในเรื่องตัว
 ตนของตนมากเกินไป มันก็อยู่ด้วยความทุกข์ จนกระทั่ง
 ว่าตัวความทุกข์นั้นแหละเป็นตัวชีวิตไปเสียเลย. ที่เขาได้ยิน
 ได้ฟัง ได้รับคำแนะนำสั่งสอนให้มีความรู้ความเข้าใจ ปฏิบัติ
 ไปจนความทุกข์นั้นเบาบางลง, ความทุกข์นั้นเบาบางลง จน
 กระทั่งไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นทุกข์เลย, แม้ว่าชีวิตร่างกายมันจะเป็น
 ทุกข์ ก็ให้มันเป็นไปตามแบบของร่างกาย, แต่จิตใจไม่รู้สึกรู้
 เป็นทุกข์. พูดอย่างนี้อาจจะไม่มีใครเชื่อ หรือจะมีบางคนคัด
 ค้านว่า มันเป็นเรื่องที่เห็นไปไม่ได้ ก็มีชีวิตอยู่ชนิดที่เป็น

ไปตามธรรมดาสามัญอยู่ แล้วก็ไม่มีความรู้สึกว่าเป็น
ทุกข์เลย.

ขอทำความเข้าใจกันที่ตรงนี้แหละ ว่ามันเป็นสิ่งที่
มีได้, เป็นสิ่งที่มิได้, แล้วพุทธศาสนาหรือ พระธรรม นี้ก็
มุ่งหมายที่ตรงนี้ มุ่งหมายที่จะทำความรู้สึกที่เป็นทุกข์
นั้นแหละให้มันหมดไป ให้มันหมดไป, ให้จิตใจมันปลีก
ตัวออกมาเสียได้จากความทุกข์ หรือ ไม่ไปยึดถือเอาความ
ทุกข์มาเป็นความทุกข์ของตน.

นึกถึง พระอรหันต์ ก่อนก็ได้ เป็นพระอรหันต์
แล้วก็ยังเป็นคน, เป็นคน ๆ อยู่ นั่นแหละ ยังต้องกินอาหาร
ยังต้องอาบน้ำ ยังต้องถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ ยังต้องบริหาร
ร่างกาย ร่างกายนั้นมันยังมีโรคภัยไข้เจ็บ; แต่ว่าท่านไม่
เป็นทุกข์ เหมือนอย่างที่คุณทั้งปวงเป็นทุกข์; แม้ความ
เจ็บปวดจะเกิดขึ้น ก็รู้สึกว่ โอ้ มันก็สักว่าความเจ็บปวด ที่
ความรู้สึกที่ระบบประสาทเท่านั้น ไม่มีตัวกูเป็นทุกข์, ไม่มี
ตัวกูเป็นเจ้าของความทุกข์ ก็ไม่มีตัวตน. ทั้งนี้พระ-
อรหันต์จึงมีจิตใจที่ชนะความทุกข์ เพราะว่าจิตใจนั้นอบรม

เป็นอย่างดี, อบรมไว้เป็นอย่างดี มีความรู้ มีความเข้าใจ มีความเห็นแจ้ง มีกำลังจิต มีอะไรทุกอย่าง พอที่จะระงับ ความทุกข์ ตามแบบที่คนธรรมดาๆ เขามีอยู่นั้นเสียได้ จึง ไม่มีความทุกข์ในความหมายที่ว่าน่ากลัว หรือเป็นการทรมาน ; แม้จะมีความเจ็บปวดเป็นทุกข์เวทนาบ้าง ก็ มองเห็นเป็นสักว่าเวทนาเท่านั้น, นั่นเป็นสักว่าเวทนา เท่านั้น ไม่ใช่ความทุกข์ของเรา.

ข้อนี้ควรจะพยายามทำความเข้าใจให้ดี ๆ ก็ จะเข้าใจ เรื่องของความทุกข์ได้มากขึ้น ไม่ใช่ว่าพระอรหันต์จะไม่เจ็บ ไม่ใช่ หรือไม่มีอาการอย่างที่เขามีกัน ; แม้จะมี ก็ไม่รู้สึกร ว่ามีตัวเราเป็นทุกข์ หรือเป็นความทุกข์ของเรา ท่านเห็น เป็นแต่เพียงว่าเวทนาที่เกิดอยู่ที่นั่น ที่อวัยวะส่วนนั้น ตามธรรมชาติตามธรรมดา. ให้เวทนาเป็นสักแต่ว่าเวทนา, เวทนาไม่ใช่ของเรา เวทนามันไม่ใช่ของเวทนา มันเป็น ธรรมชาติธรรมดา ; ถ้าไม่อย่างนั้นแล้วมันจะรู้สึกเสมือน หนึ่งว่า เราเป็นเจ้าของเวทนานั้น, แล้วเวทนานั้นก็เป็นของ เรา ถ้าอย่างนั้นก็จะต้องได้รับความทุกข์ทรมาน ตามแบบความ หมายคนธรรมดา, พุคกันทั่ว ๆ ไปว่าเป็นทุกข์ ก็ว่ามันเป็น

ทุกข์หมกทั้งจิตทั้งใจ ทั้งความรู้สึกว่าเป็นตัวเรา, เรากำลัง
เป็นทุกข์อย่างยิ่ง, เรากำลังจะตาย หรืออะไรทำนองนี้.

ถ้าแยกเวทนาออกไปเสียได้ คือไม่เป็นเรา
หรือไม่เป็นของเราแล้ว ความรู้สึกมันรู้สึกอีกอย่างหนึ่ง,
นี่เรียกว่า ดับทุกข์กันโดยตรงในชีวิตนี้ ในอภิปภานี้ มัน
ก็ทำได้อย่างนั้น, คือไม่โง่ไม่หลง ไปจับฉวยเอาความเจ็บปวด
นี้มาเป็นความทุกข์ของตน ปล่อยให้มันเป็นสักว่าเวทนาอย่าง
หนึ่งในเวทนาทั้งหลาย, ให้เวทนาเป็นไปตามเรื่องของเวทนา
ตามธรรมชาติตามธรรมดาในโลกนี้. นี่ดำรงชีวิตในลักษณะ
อย่างนี้ ก็จะทำให้ชีวิตนั้นไม่เป็นทุกข์, เป็นทุกข์ก็เป็นของ
เวทนาของสังขารไปตามเรื่อง ไม่มาเป็นของเรา หรือไม่มา
เป็นของจิตที่มีความยึดถือว่าของเรา.

ทุกข์ชีวิตต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น.

เรื่องนี้เป็นเรื่องสำคัญที่สุด และทั้งหมดทั้งสิ้นด้วย
ของพระพุทธศาสนา คือการไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรโดย
ความเป็นของเรา เป็นหลักพื้นฐานทั่วไป ตั้งแต่ต้นที่สุด
จนปลายที่สุด; จะขอยกตัวอย่างว่า แม้แต่เด็ก ๆ ก็ควรจะ

มีความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น มีฉันทะนั้นจะค้นรณเป็น
 ทุกข์เมื่อมีความเจ็บปวดมากเกินไป, หรือว่าแม่เมื่อของเล่น
 เช่นตุ๊กตาเป็นต้น ของเขาแตก เขาก็จะร้องไห้เหมือนกับจะ
 ตาย, หรือว่าเด็ก ๆ ที่ยึดมั่นถือมั่นเกินไป พอสอบไล่ตกก็
 ร้องไห้เหมือนจะตาย, หรือบางทีก็ไปฆ่าตัวตายเสีย ก็เคยได้
 ยินว่ามีเหมือนกันในบางกรณี นี้เพราะยึดมั่นถือมั่นเกินไป.

ดังนั้นแม่แต่เด็กเล็ก ๆ ก็ควรจะมีความรู้เรื่องไม่
 ยึดมั่นถือมั่นไว้เป็นพื้นฐาน อย่าหมายมั่นอะไร ให้เป็น
 ตัวตนของตนมากเกินไป จนต้องเป็นทุกข์ทุกคราวที่สิ่ง
 นั้นเปลี่ยนแปลงไป. ให้ตั้งตนอยู่ในสภาพที่ถูกต้อง
 หรือพอดี; อะไรมีจะต้องกิน จะต้องใช้ จะต้องทำก็กิน
 ก็ใช้ก็ทำ ก็เกี่ยวข้องไปตามสมควร แต่ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น
 หรือหมายมั่นให้เป็นตัวตนหรือเป็นของตน จนกระทั่งว่าพอ
 สิ่งนั้นเปลี่ยนแปลงหรือแตกดับลงไป ก็เป็นทุกข์เหลือ
 ประมาณ คือเกินจำเป็น ถึงกับไปฆ่าตัวตายอย่างนี้; นี้แม่
 แต่เรื่องเด็ก ๆ แม่แต่พวกเด็ก ๆ ก็ควรจะมีความรู้เรื่องความ
 ไม่ยึดมั่นถือมั่น.

ถ้าเป็น คนหนุ่มคนสาว ขึ้นมา ก็ยังจะต้องมีความ
 รู้เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น มิฉะนั้นจะมีเรื่องที่จะต้อง
 ร้องไห้มากเกินไป, มีเรื่องที่จะต้องฆ่าตัวตายมากเกินไป, แล้ว
 เหมือนกับที่ฆ่าตัวตายกันอยู่เป็นประจำ เรียกว่าผิตหวัง ผิต
 หวังอย่างยิ่งในเรื่องของความรัก แล้วก็ฆ่าตัวตาย.

ทีนี้มาถึงคนที่อยู่เป็นคู่ผู้ตัวเมีย สามภรรยา กัน
 แล้ว ก็ไม่จำเป็นจะต้องยึดมั่นถือมั่น, นี้อาจจะต้องมี
 ความรู้เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น; ถ้ามันผิตหวังเกี่ยวกับเรื่อง
 ภรรยาสามี ก็ไม่ต้องฆ่าตัวตาย, แล้วก็ไม่ต้องฆ่าคนอื่นให้
 ตายด้วย. เดียวนพอมีเรื่องขึ้นมา มันก็ฆ่าตายทุกคน แล้ว
 ก็ฆ่าตัวเองตาย. นี้เรียกว่ามันเกินไป เพราะมันมีความ
 ยึดมั่นถือมั่น.

ทีนี้เป็น คนสูงอายุแล้ว เขาก็ จะต้องรู้จักปล่อย
 วางไปตามลำดับ, ไม่ยึดมั่นถือมั่น; มิฉะนั้นมันก็จะ
 ต้องมีความทุกข์เพราะสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เป็นไปตามที่ตัวต้องการ,
 กระทั่งว่าเป็นคนแก่คนเฒ่า กำลังจะเข้าโลงอยู่แล้ว ก็ต้อง
 รู้จักสลัดความยึดมั่นถือมั่นให้ลดน้อยลง จะเป็นชีวิตที่น่าดู.

ถ้าคนแก่ๆ มีความยึดมั่นถือมั่นน้อยลง ก็จะเป็นสุข, จะเป็นคนแจ่มใสสดชื่น เหมือนกับว่ากลับหนุ่มขึ้นมา คือโดยจิตใจนั้นมันกลับหนุ่มขึ้นมา; แม้ร่างกายจะชรา จะเหี่ยวแห้งแต่จิตใจนั้นมันจะหนุ่มขึ้นมา ก็เป็นความสุขสงบ ไม่มีทุกข์ร้อน ไม่คิดร่น เพราะมีความรู้เรื่องนี้ เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น, เป็นผู้ยอมเยาะได้ในทุกกรณี ไม่ว่าจะอะไรจะเกิดขึ้น.

จึงหวังว่าท่านทั้งหลายจะได้มองเห็นว่า เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นจำเป็นสำหรับทุกคน; มิใช่ว่าจะเอาไว้สอนแต่บางคน หรือสอนคนที่สูงอายุแล้ว. เมื่ออาตมานำเรื่องนี้ เรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่นออกมาเผยแพร่ ก็ถูกคัดค้าน ถูกตัดพ้อ ถูกต่อว่า ถูกตำ ถูกประณาม ว่าบ้าแล้ว เอาเรื่องที่ไม่ควรจะเอามาสอนก็เอามาสอน, เรื่องที่ไม่ควรจะเอามาสอนคนตามธรรมดา ก็เอามาสอน ช้อนนั้นมันเป็นความโง่ของคนที่ไม่รู้เช่นนั้นเอง. เขาไม่รู้ว่า ความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้นเป็นความรู้ที่สำคัญที่จะต้องรู้ แม้แต่ลูกเด็ก ๆ, ถ้ารู้บ้าง มันจะมีความทุกข์น้อยลง; เพราะฉะนั้นก็ควรให้เด็ก ๆ ได้รู้เรื่องนี้ตามสมควรแก่อัธยาศัย จะได้มีความทุกข์น้อยลง.

ยิ่งกว่านั้นมันก็จะเป็นจุดคงที่ที่ดี คือเขามีความรู้
ที่เป็นจุดคงที่ถูกต้อง แล้วตั้งต้นด้วยดี, ความรู้เรื่องนั้น
จะเจริญงอกงามไปตามลำดับ อายุมากขึ้น เขาก็จะรู้จักทำให้
ยึดมั่นถือมั่นน้อยเข้า ๆ บางทีจะทันกับเวลาสุดท้าย คือหมด
ความยึดมั่นถือมั่นเสียได้ก่อนแต่ที่จะตายเข้าโลง, นี่มันเป็น
ความดีอย่างนี้. หัวใจของพุทธศาสนามันก็ไม่มีเรื่องอื่น
นอกจากเรื่องนี้ คือการรู้ว่าสิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น,
สอนลูกเด็ก ๆ สอนเด็กโต สอนหนุ่มสาว สอนพ่อบ้านแม่
เรือน สอนคนแก่คนเฒ่าให้รู้เรื่องนี้ นั่นแหละคือการสอน
พระพุทธศาสนาโดยแท้จริง, เป็นพุทธศาสนาจริง เป็นหัวใจ
พุทธศาสนาจริง ให้รู้ไว้จริง ก็จะไม่เสียที่ที่ว่า เราเป็นพุทธ-
บริษัท นับถือพระพุทธศาสนา.

การดำรงชีวิตชนิดมีหลักพื้นฐานถูกต้อง.

เคยวนก็มาถึงข้อที่ว่า จะต้องดำรงชีวิตที่ถูกต้อง
ตามแบบพื้นฐานนั้นอย่างไร, เมื่อมีชีวิตตามธรรมดา
มันมีการเปลี่ยนแปลง แล้วผู้ไม่รู้ก็มีความทุกข์ หรือ
อันตราย ชันลงไปตามความเปลี่ยนแปลง, ไม่ว่าชันไม่ว่าลงมัน

เหนื่อยทั้งนั้นแหละ กระโดดขึ้น หรือกระโดดลงมันเหนื่อย
ทั้งนั้น, ความยินดีในร้ายมันเหนื่อยเท่ากัน ความรัก ความ
โกรธ ความเกลียด ความกลัวอะไรต่างๆ มันมีความเหนื่อย
เท่ากัน, มันไม่ใช่ความสงบหรือพักผ่อน. เราจะต้องรู้จัก
จัดรู้จักทำให้ชีวิตนี้มีความพักผ่อน คือความสงบ อย่า
กระโดดโลดเต้นไปตามสังขาร ที่เข้ามาในรูปแบบของอารมณ์
ต่างๆ มาช่วยให้ขึ้นให้ลง เกิดความยินดีในร้าย.

ดำรงชีวิตอยู่ชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.

เมื่อถามว่า จะดำรงชีวิตอย่างไร จึงจะถูกต้องตาม
หลักพื้นฐานนั้น? เรามีหลักพระบาลี ถือเป็นหลัก คือบาลี
ที่พระพุทธองค์ตรัส เมื่อจวนๆ จะปรินิพพานอยู่แล้ว แก่
สุภทัหะปริพพาชกกว่า สเจเม สุภตฺถ ภิกขุ สมฺมา วิหเรยฺย
อสุญฺโฆ โลกโ อรหฺนฺเตหิ อสฺส, แปลว่า คุณอันสุภทัหะ ถ้า
ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกก็จะไม่ว่าง
จากพระอรหันต์, ตรัสเป็นหลักกลางที่สุด กลางๆ ที่สุดว่า
ถ้าภิกษุเหล่านี้จักเป็นอยู่โดยชอบไซ้ร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระ
อรหันต์; เมื่อถามว่าจะดำรงชีวิตอย่างไร, เราก็จะตอบ

อย่างกำปั้นทุบดินว่า ดำรงชีวิตชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์.

ขอให้ทุกคนมีความมุ่งหมาย มีความตั้งใจ ที่จะดำรงชีวิตของตน ดำรงชนิดที่โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์. ใครเขาจะหาว่าอวดดี จะเป็นพระอรหันต์ ก็ได้ ไม่เป็นไร; เพราะว่าการดำรงชีวิตชนิดนั้นมันดับทุกข์ มันป้องกันความทุกข์ มันจะดับทุกข์ได้สิ้นเชิง, ถือเป็นหลักครั้งแรกว่าจะดำรงชีวิตชนิดที่โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์, นี่คือการดำรงชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพื้นฐาน. คำพูดนี้ใช้เป็นหลักพื้นฐานได้ทั่วไป ได้ตลอดตั้งแต่ต้นจนปลาย.

เป็นอยู่โดยอริยมรรคมีองค์ ๘.

เฮ้, ที่นี้ก็ต้องถามกันต่อไปว่า ดำรงชีวิตอย่างไรโลกจึงจะไม่ว่างจากพระอรหันต์? มันก็ตามหลักพระพุทธศาสนานั่นแหละ ที่ใกล้ชิดที่สุด ที่ใกล้ชิดที่สุดที่เราได้ยินได้ฟังกันอยู่มากที่สุด ก็คือ ดำรงชีวิตตามอัฐฐังกิกมัคค์ ดำรงชีวิตตามอัฐฐังกิกมรรค.

เรื่องนั้นก็พูดมาหลายครั้งหลายหนแล้ว ตามหนทาง
 มืองค์ ๘ ประการ, ตามหนทางที่มีองค์ประกอบ ๘ ประการ
 นั้นแหละเรียกว่าอัฐสังคิมรรค. แต่ว่า ๘ ประการนั้นต้อง
 ถูกต้อง หมายความว่า เป็นองค์ที่ประพฤติกกระทำ อย่างถูก
 ต้อง ตามหลักที่บัญญัติไว้ในธรรมวินัยนี้, องค์ ๘ ประการ
 นั้น ก็ได้ยินได้ฟังกันอยู่ทั่วไป แล้วก็หลายคน หรือส่วน
 มากก็ท่องได้ คือสวดมนต์บทนั้นได้ เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘.
 แต่อาจจะไม่มองให้ไกลให้กว้างออกไป ถึงว่ามันเป็นอะไร
 อยู่ในฐานะเช่นใด จะช่วยได้อย่างไร, ก็เพียงแค่ท่องได้เป็น
 นกแก้วนกขุนทอง ถ้าอย่างนั้นมันก็ไม่พอ, จะต้องรู้ จะ
 ต้องเข้าใจให้แจ่มแจ้ง ว่ามรรคมีองค์ ๘ ประการนั้น
 คือประกอบอยู่ด้วยความถูกต้อง ๘ ประการ :

ถูกต้องกลุ่มที่ ๑ คือถูกต้องทางความคิดความ
 เห็น ความเชื่อ ความเข้าใจ, นี้เรียกว่าสัมมาทิฐิ — ถูก
 ต้องของทิฐิ.

ครั้นถูกต้องของทิฐิแล้ว ก็มีความถูกต้องของ
 ความประสงค์ หรือความต้องการ, เรียกว่าสัมมาสังกัปปไป.

สัมมาสังกัปปะ แปลว่ามีความประสงค์ถูกต้อง มีความ
 प्रारธนาถูกต้อง สังกัปปะ นั้นมิได้แปลว่า ความคิด เหมือน
 กับที่บางคนพูด แปลสัมมาสังกัปปะว่าความคิดถูกต้อง นั้น
 ไม่ถูกต้องตามตัวหนังสือ, สังกัปปะ แปลว่า ความปรารถนา ก็
 คือความคิดชนิดหนึ่ง นั่นเอง, ความคิดชนิดที่เป็นความ
 ปรารถนา ก็เรียกว่าสังกัปปะ คือมุ่งหมายจะได้ หรือใฝ่ฝัน
 จะได้, นั่นแหละคือสังกัปปะ เราจะต้องมีสังกัปปะที่ถูกต้อง.

ข้อนี้ไม่เป็นไร ถ้ามีทิฏฐิ คือความคิดเห็นหรือความ
 รู้ หรือความเชื่อ หรือความเข้าใจ ถูกต้องเป็นข้อแรกแล้ว
 ความประสงค์ หรือ ความใฝ่ฝันปรารถนา มันก็ย่อมจะถูกต้อง.
 เพราะมันเป็นไปตามอำนาจของสัมมาทิฏฐิ คือจิตมันมีความรู้
 อย่างไร มันก็ต้องการอย่างนั้นแหละเป็นธรรมดา.

ที่นี้ กลุ่มที่ ๒ ก็มี ความถูกต้องทางวาจา คือการ
 พุทจา เรียกว่า สัมมาวาจา คำพูดที่เอามาใช้พูดก็ถูกต้อง
 วิธีพูดก็ถูกต้อง ทำความสัมพันธ์กันด้วยคำพูดที่ถูกต้อง นี
 ้อย่างหนึ่ง เรียกว่าถูกต้องทางวาจา.

แล้วก็ ถูกต้องทางการงานที่ทำ เรียกว่า สัมมา-
กัมมันโต ระบุเป็นการสมทานดำรงอยู่ในศีลทางกายทุกข้อๆ
ศีลทางกายมีกี่ข้อก็ทุกข้อ ปฏิบัติได้ดีแล้วก็เรียกว่ามีความ
ถูกต้องในทางกาย คือทางการงาน.

แล้วก็ มีการดำรงชีวิตถูกต้อง ต้องมีการดำรงชีวิต
ต้องมีการเพิ่มบัจจัยแก่ชีวิต ก็มีการเพิ่มบัจจัยให้แก่ชีวิตอย่าง
ถูกต้อง คือดำรงชีวิตอยู่อย่างถูกต้องซึ่งเรียกว่า สัมมาอาชีโว.

กลุ่มนี้ก็มี ๓ : สัมมาวาจา สัมมากัมมันโต สัมมา-
อาชีโว, เป็นกลุ่มศีล.

ทีนี้ ต่อไป กลุ่มที่ ๓ : สัมมาวาจาโม มีความ
พากเพียรพยายามอยู่อย่างถูกต้อง; นี้ก็ต้องมีสติ ควบคุม
มันไว้ ให้มันมีความพากเพียรอย่างถูกต้อง. ก็มี สัมมาสติ
มีความพากเพียรไม่ย่อหย่อน แล้วก็ มีสติควบคุมความเพียร
นั้นไว้ ให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้อง นี้ก็เรียกว่า สัมมาสติ.
ครบแล้วก็ ใช้กำลังจิตทั้งหมด ตั้งมั่นอยู่ในความถูกต้อง
เรียกว่า สัมมาสมาธิ.

นี่ขอให้ช่วยสนใจให้มาก จนเข้าใจกันเป็นอย่างดี
 อย่าให้เพียงแต่ท่องได้; ถ้าเพียงแต่ท่องได้ มันไม่สำเร็จ
 ประโยชน์อะไรนัก. ขอให้รู้จักจนประพฤติก้อยอย่างครบถ้วน
 ให้ชีวิตนี้มีการประพฤติกะทำอยู่อย่างครบถ้วน ตามความถูก
 ต้อง ๘ ประการ, เรียกว่าความถูกต้อง ๘ ประการนี้มันพ้ง
 ง่าย พ้งง่ายกว่าที่จะพูดว่าอริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ, แต่
 มันก็เรื่องเดียวกันแหละ. อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
 ก็เพราะมันมีความถูกต้อง ๘ ประการนี้ รวมตัวกันเข้าเป็น
 เสมือนหนึ่งหนทาง, แต่เป็นหนทางแห่งชีวิต เรียกว่า
 ทางแห่งชีวิตที่ถูกต้อง ประกอบอยู่ด้วยองค์ ๘ ประการ
 อย่างนี้. นี่เรียกว่าหลักพื้นฐาน หลักพื้นฐานของการดำรง
 ชีวิตอยู่อย่างถูกต้อง.

ขอรับรองเป็นพิเศษว่า จงได้พยายามทำความเข้าใจ
 เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ จนประพฤติปฏิบัติอยู่ที่เนื้อที่ตัว
 มองไปก็ให้เห็นว่า โอ มันมีความถูกต้อง ๘ ประการนี้อยู่ในเรา.

เป็นอยู่โดย ศีล สมาธิ บัญญา.

ที่นี้ก็จะพูดต่อไปตามหลักที่ใช้พูด ความถูกต้อง ๘ ประการนั้น ก็คือสิ่งที่เรียกว่าศีล สมาธิ และปัญญา, หากแต่ว่ากลับหัวกลับหางกันเสีย : เอาปัญญามาพูดก่อน คือสมาธิภาวนาและสมาสังกัปปไปนี้ปัญญา, แล้วสมาธิสมาธิ สัมมาสัมมัสนโต สัมมาอาชีโว นี้เป็นศีล, แล้วสมาธิสมาธิ สัมมาสมาธิ สัมมาสมาธิ นี้สมาธิ.

ข้อนี้อาตมาก็ถูกค่า พวกตั้งตัวเป็นครูบาอาจารย์เขา ทหาว่าเราสอนผิด ที่มาแนะนำขึ้นมาว่าต้องปัญญามาก่อน. ปัญญามาก่อนศีล มาก่อนสมาธิ นี้ไม่ใช่เราว่าเราเอง; พระพุทธเจ้าท่านตรัสไว้เป็นหลักในอริยมรรคมีองค์ ๘ ว่าองค์ ทั้ง ๘ นั้น องค์ที่เป็นปัญญาต้องมาก่อน, แล้วองค์ที่เป็น ศีลตามมา องค์ที่เป็นสมาธิตามมา เพื่อจะได้ถูกต้อง. ถ้า ไม่มีปัญญามาก่อนแล้ว ศีลจะไม่ถูกต้อง, มันจะเหวี่ยง ออกนอกกลุ่มนอกทาง เข้ารกเข้าพงไป หรือจะยึดมันถือมัน มากเกินไป จนเป็นสัสถ์พัตตปรามาสไปเสียหมด, ประพฤติ ปฏิบัติอะไรก็เป็นสัสถ์พัตตปรามาสไปเสียหมด คือยึดมันถือ

มันโดยความเป็นของวิเศษศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์ มีเดช มีปาฏิหาริย์
เกินกว่าเหตุผลที่มีอยู่.

เช่นว่า ศील จะช่วยละกิเลสชั้นนอกๆ ก็จัดให้
เป็นเรื่องขลัง เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์, เป็นเรื่องที่จะทำ
ให้ได้อ่านาจนลึกลับ อันเร้นลับอะไรไปนั้น, นี่ถือศีลผิด
ความประสงค์มุ่งหมายอันแท้จริงของศีล ก็กลายเป็น
สัลพัตคปรามาส คือความโง่ของคนนั้นมันลุ่มคล้ำศีลจน
สกปรกไปเสีย, กลายเป็นเรื่องขลังเรื่องศักดิ์สิทธิ์เรื่องนอก
นอกทางไปเสีย, ถ้าบัญญัติมาก่อนมันทำอย่างนั้นไม่ได้.

ฉะนั้นจึงเอาบัญญัติมาก่อน บัญญารู้อะไรเป็น
อย่างไร อะไรเป็นอย่างไร, กระทั่งบัญญัติสูงสุดที่รู้ว่า
สิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ มันก็ไม่ต้องยึดมั่น
ศีลให้เป็นของสกปรก.

เรื่องศีลนี้จำไว้ง่าย ๆ ว่า จงสมาทานศีล อย่าอุปา
ทานศีล คืออย่ายึดมั่นถือมั่นศีลด้วยอุปาทาน, แต่ให้สมา
ทานศีล คือถือเอาด้วยดี ถือไว้อย่างถูกต้อง, ปฏิบัติอยู่
อย่างถูกต้อง นี้เรียกว่าสมาทาน. ถ้าอุปาทาน แล้วก็

มันยึดเอาศีลนี่เป็นเรื่องขลัง เป็นเรื่องศักดิ์สิทธิ์ เป็นเรื่องผิดธรรมดา, แล้วก็จะอวดดีอวดเด่น จะยกตนข่มท่าน เพราะมีศีลด้วยอุปาทาน.

จำไว้ ๒ คำง่าย ๆ ว่า อุปาทาน นั้นยึดมั่นถือมั่น ใช้ไม่ได้, สมาทาน นั้น แปลว่า ถือเอาไว้อย่างดี นี้ใช้ได้. ฉะนั้นทำอะไรทุกอย่าง ก็จงทำอย่างวิธีสมาทาน คือถือเอาไว้เป็นอย่างดี, อย่าทำด้วยวิธีอุปาทาน คือยึดมั่นถือมั่น มันจะเป็นทุกข์ไปตั้งแต่ต้นมือ เพราะมันหนักด้วย ความยึดมั่นถือมั่นเพราะความโง่

คำว่า ยึดมั่นถือมั่นนั้นต้องทำด้วยความโง่เสมอ; ถ้ามีสติปัญญา มันไม่ยึดมั่นถือมั่น, มันจะถือเอาไว้แต่พอดี มันจะถือไว้อย่างดี. ถ้าถือด้วยสติปัญญา ก็จะเป็นสมาทาน, ถ้าถือเอาด้วยอวิชชาตันทนา มันก็เป็นอุปาทาน, แยกคำว่า อุปาทาน กับคำว่า สมาทาน ให้ออกจากกันเสียอย่างนี้ ก็จะปลอดภัย.

นี่ก็ชี้ให้เห็นว่า เรื่อง อริยอัฐฐังคิกมัคค์นั้น ก็คือเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา แต่ว่ากลับลำดับกันอยู่. ที่เรา

กล่าวว่า คีล สมาธิ บัญญา, คีล สมาธิ บัญญา นี้กล่าวตามลำดับขั้น ลำดับค่าสูงต่ำ หรือกล่าวตามหลักวิชาการ. แต่ถ้ามาเป็นการปฏิบัติเป็นวิธีการ ของการปฏิบัติแล้ว ต้องว่าบัญญัติ คีล สมาธิ, บัญญา คีล สมาธิ, บัญญา คีล สมาธิ นั้นจึงจะเป็นการปฏิบัติที่จะได้รับผลจริง. ถ้าคีล สมาธิ บัญญา ไม่เคยมีปัญญามานำหน้าของคีล ของสมาธิแล้ว คีล สมาธิ นั้นก็เผลอออกข้างทาง ออกนอกกลุ่มนอกทาง ไปเป็น สีสัฟพัตตปรามาสหมก.

แต่ถ้ามีปัญญาหรือสัมมาทิฐิควบคุมอยู่ มันไม่ไป มันอยู่ในร่องในรอย, บัญญาก็จูงคีล สมาธิ ให้ได้ทำหน้าที่ยิ่งขึ้น, เมื่อสมาธิทำหน้าที่ยิ่งขึ้น ก็ส่งเสริมให้ปัญญามีกำลังมากขึ้น, ปัญญามีกำลังมากขึ้นแล้ว ก็นำคีล สมาธิ ให้เป็นไปอย่างถูกต้องยิ่งขึ้นไปอีก สูงขึ้นไปอีก, คีล สมาธิสูงขึ้นไปอีก ก็ส่งเสริมให้เกิดปัญญาที่สูงขึ้นไปอีก, ปัญญาสามารถนำคีล สมาธิ ใ้สูงขึ้นขึ้นไปอีก จนกระทั่ง วาระสุดท้าย คือสูงสุด คือหลุดพ้น.

นี่เรื่องของคีล สมาธิ บัญญา ถ้ากล่าวโดยวิชาการ ก็เรียงลำดับว่า คีล สมาธิ บัญญา, ถ้ากล่าวโดยปฏิบัติการ

โดยพุดินัยแล้วก็จะพุดว่า บัญญา คีล สมာธิ; แต่เราไม่ค่อยได้
 ยิน และ พระพุทธเจ้าก็ตรัสไว้ในรูปของอริยมรรคมีองค์
 ๘, ๘ ประการนั้นท่านตรัสบัญญัติ คีล สมาธิ, บัญญา คีล
 สมาธิ, บัญญา คีล สมาธิ, แต่เราไม่ได้ยินว่าอย่างนั้น. เรา
 ได้ยินว่า สัมมาทิฏฐิ สัมมาสังกัปปो สัมมาวาจา สัมมากัม-
 มันโต สัมมาอาชีโว สัมมาวายาโม สัมมาสติ สัมมาสมาธิ
 ไปเสีย ก็เลยไม่รู้ ไม่ได้สังเกตเพราะว่าเป็นคนที่ไม่สังเกต.
 ถ้าเป็นคนสังเกต สักหน่อยก็จะพบได้ด้วยตนเองว่า ใน
 เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะตรัสไว้ในฐานะเป็นทางปฏิบัติ
 แล้ว ท่านก็ตรัสเป็นลำดับเป็นบัญญัติ คีล สมาธิ โดย
 นัยดังที่กล่าวมานี้.

ทีนี้ก็มีเรื่องที่จะต้องทราบต่อไปอีกว่า ในองค์ทั้ง ๘
 นั้น, องค์ทั้ง ๘ นั้น องค์ที่เป็นประธาน เป็นเจ้าของเรื่อง
 ก็คือสมาธิ คือสัมมาสมาธิ; จะเข้าใจได้ง่ายก็เปรียบด้วย
 กองทัพ, สมานั้นเปรียบเหมือนกับกองทัพหลวง ที่มีแม่ทัพ
 บัญชางานกองทัพหลวง กองทัพที่เป็นประธาน ส่วนสัมมา-
 ทิฏฐิก็เป็นกองทัพหน้า กองที่ต้องไปข้างหน้า นำไปข้างหน้า
 ทหารีการที่จะให้การรบนั้นดำเนินไปด้วยดี ก็ติดต่อกับกองทัพ

หลวง. กองทัพหลวงก็มีแผน ดำเนินงานไปตามที่กองทัพ
หน้าได้รายไว้อย่างถูกต้องอย่างไร. ^{ซึ่งต้อง} มีสัมมาทิฏฐิ
คือความถูกต้องเป็นกองทัพหน้า, แล้วองค์อื่นๆ นอกนั้น
ก็เป็นกองทัพข้างซ้ายข้างขวา หรือกองเสบียงอาหารอะไรไป
ตามเรื่อง, รวมกันหมดครบ ๘ องค์พอดี ก็สำเร็จประโยชน์.

เมื่อทำหน้าที่กันจริงๆ องค์ทั้ง ๘ ทำหน้าที่กันจริงๆ
ก็ปรากฏเป็นว่า องค์ทั้ง ๗ ข้างต้นนั้นเป็นบริวารขององค์
สุดท้าย, องค์สุดท้ายคือสมาธิ แล้วองค์ ๗ องค์ข้างหน้า
นั้นเป็นบริวารของสมาธิ. อย่างนี้เรียกว่า อริยสัมมาสมาธิ
มีบริวาร ๗, ถ้าว่ามันทำครบ เมื่อมันครบทั้ง ๘ องค์ แล้ว
ในลักษณะที่ทั้ง ๗ องค์นั้นเป็นบริวารของสมาธิแล้ว, สมาธิ
นี้จะเปลี่ยนชื่อเป็นอริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗; ก่อน
นี้ชื่อว่าสัมมาสมาธิยังไม่เต็มยศ โดยแจกเป็นองค์ๆ องค์ๆ
คล้ายกับมีน้ำหนักเท่าๆ กัน, แต่ครั้นทำงานเข้าจริงให้
สำเร็จประโยชน์ ให้ตัดกิเลสได้นั้น องค์ทั้ง ๗ ต้องทำหน้าที่
เสมือนหนึ่งเป็นบริวารขององค์สุดท้าย คือสมาธิ, พอทำได้
อย่างนี้ สมาธินั้นเปลี่ยนชื่อเป็นอริยสัมมาสมาธิ มีบริวาร ๗.
ก่อนนี้ก็ชื่อสัมมาสมาธิเหมือนเพื่อนแหละ แต่ครั้น ประกอบ

กันทำหน้าที่สมบูรณ์เสร็จแล้ว ทั้ง ๗ องค์นั้นแวดล้อม หรือส่งเสริมสมาธิ, สมาธิก็ทำหน้าที่รบข้าศึก คือกิเลส ได้สำเร็จ, สัมมาสมาธิ ได้รับการเชิดชูยกขึ้นสูงกว่า เป็น อริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗, องค์ ๗ ข้างต้นเป็นบริวารของ สัมมาสมาธิ ในลักษณะอย่างนี้.

ถ้ารู้เรื่องอริยมรรคมีองค์ ๘ แล้วก็รู้เรื่องอริยสัมมาสมาธิมีบริวาร ๗ นี้ไว้ด้วย มี ๘ ก็จริง แต่พอมีทำหน้าที่คุ้มกันเป็นกองทัพแล้วมันยกสมาธิขึ้นเป็นหลัก เป็นขุน เป็นขุนพล เป็นจอมทัพ นอกนั้นก็แวดล้อมจอมทัพ จอมทัพก็ทำหน้าที่กำจัดข้าศึก, หมายความว่า สมาธิในที่นี้มีปัญญา อยู่ในสมาธินั้นด้วย. ฉะนั้นจึงสามารถกำจัดข้าศึก สัมมาสมาธิมีปัญญาของสัมมาทิฐิเข้ามาเป็นกำลัง สำหรับแหวกไปพ้นฝ่าไป มันก็ทำได้ นอกนั้นก็ร่วมมือช่วยเหลือให้สำเร็จประโยชน์.

นี่ถ้ารู้ให้ดี ก็จะมองเห็นเห็นว่า ในเรื่องของชีวิตนี้ มีการต่อสู้เหมือนกับการทำสงคราม, การปฏิบัติธรรมที่ถูกตองนั้น จะมีลักษณะเหมือนการทำสงคราม คือทำ

สงครามระหว่างกิเลสกับโพธิ, ระหว่างความรู้กับความ
ไม่รู้, หรือระหว่างความทุกข์กับจิตที่มีปัญญา.

ถ้าดำรงชีวิตได้อย่างนี้ ก็เรียกว่าดำรงชีวิตถูกต้อง
โดยหลักพื้นฐาน, โดยหลักพื้นฐาน ดำรงชีวิตถูกต้องโดย
หลักพื้นฐาน, ชีวิตเป็นไปในลักษณะที่ทำลายกิเลสอยู่เรื่อย
ไป เปรียบเหมือนกองทัพที่มีอาวุธสำคัญรุกไล่ข้าศึกถอยไป,
หรือเหมือนกันว่ามันพ่นไฟไปข้างหน้า อะไร ๆ ก็วินาศไป
ตามลำดับ สมาริมีกาลังอย่างนี้.

ดังนั้นเป็นอันว่า จะเรียกอภิวรรณิกมคค์, อริยอภิวรรณ-
ิกมคค์กัถิ จะเรียกว่า อริยสัมมาสมาธิมีบริหาร ๗ กัถิ, มัน
ก็เรื่องเดียวกัน. แต่ถ้าเราพูดเป็นองค์ ๆ เป็นองค์ ๆ เป็น
อภิวรรณิกมรรคมีองค์ ๘ เป็นองค์ ๆ อย่างนี้ ก็ยังไม่ได้สู้รบ
ทบมืออะไร, แต่พอกลายเป็นอริยสัมมาสมาธิมี
บริหาร ๗ กลายเป็นเวลาที่สู้รบทบมือกับข้าศึก, ทำลาย
ล้างข้าศึกอย่างยิ่ง. สิ่งเดียวเท่านั้นแหละ เมื่ออยู่กันเป็น
องค์ ๆ ก็เหมือนกับพักผ่อนอยู่, พอลุกขึ้นต่อสู้กิเลส องค์

สุดท้ายเป็นแม่ทัพ ขุนพล องค์ ๗ องค์ที่เหลือเป็นบริวาร.
นี่คือหลักพื้นฐานของการดำรงชีวิตโดยหลักพื้นฐาน.

เป็นอยู่โดยถูกต้องตามหลักสมณะวิปัสสนา.

แต่ก็ยังมีเรื่องพิเศษที่ควรจะทราบ เป็นเรื่อง
เบ็ดเตล็ดก็ได้ แต่ก็ควรจะทราบว่า บางที่พระพุทธเจ้าทรง
แสดงอภิวุฑฒิกัมมัคค์โดยถ้อยคำอันอื่น คือโดยถ้อยคำว่า สมโ
จ วิปัสสนา จ อย่างนี้ก็มิ คือเมื่อจะแสดงว่าอะไรเป็นความ
ดับทุกข์ ดับกิเลส ดับทุกข์ ดับปัญหาต่างๆ ในบางแห่งแทน
ที่จะตรัสว่าอภิวุฑฒิกัมมัคค์ ตรัสว่า สมโ จ วิปัสสนา จ ก็มี
แปลว่า สมณะด้วย วิปัสสนาด้วย, มีเพียง ๒ เท่านั้น ไม่มี
ศีล.

ที่บางคนจะสงสัย หรือนักค้านโง่ๆ นั้นจะค้าน
พระพุทธเจ้า ว่าทำไมไม่พูดถึงศีลเล่า? ถ้าในกรณีอย่างนี้
ก็ไม่ต้องพูดถึงศีล เพราะเอาศีลไปบรรจุไว้ในสมณะเสีย
แล้ว, ศีลรวมอยู่ในระบบสมณะเสียแล้ว มันจึงยังเหลือแต่สมณะ
ด้วยวิปัสสนาด้วย, ๒ อย่างเท่านั้น. นี่อย่างนี้เราจะต้องเข้าใจ

กันไว้ให้ดีๆ ว่า พระพุทธเจ้านั้นต้องตรัสถูกต้องเสมอแหละ;
แม้บางที่จะตรัสเพียง ๒ บางที่จะตรัสเพียง ๓ บางที่ขยาย
ออกเป็น ๘ มันก็เรื่องเดียวกันทั้งนั้นแหละ.

ถ้าจัดเป็น ๘ แล้ว ก็องค์มรรคมีองค์ ๘, ถ้า
จัดเป็น ๓ ก็ศีล สมาธิ ปัญญา, ถ้าจัดเป็น อีกระบบหนึ่ง
เรียกชื่อว่า สมถและวิปัสสนา เพียง ๒ อย่างเท่านั้น. ศีล
อยู่ในสมถะ ศีลรวมอยู่ในสมถะ, เป็นบริวาร คือรวมอยู่
ในคำว่า สมถะ ก็ได้ คือความสงบทางกาย ทางวาจา ทางจิต
แล้วก็มีปัญญาที่เป็นวิปัสสนาเห็นแจ้งแทงตลอดสิ่งทั้งปวง ถ้า
พูดเพียง ๒ เรื่อง, แม้จะพูดเพียง ๒ เรื่อง ว่าสมถะและ
วิปัสสนา มันก็หมดเหมือนกัน สามารถที่จะทำลายความทุกข์
ได้ด้วยกันเหมือนกัน. ฉะนั้น จะพูดสั้นๆ ว่า ดำรงชีวิตด้วย
สมถะและวิปัสสนา ก็เรียกว่าดำรงชีวิตถูกต้องตามหลักพื้นฐาน
อยู่นั่นเอง.

นี่อาตมาได้แสดงมาโดยหัวข้อว่าจะกล่าวโดย
อภิวรรณคดีก็ได้, หรือจะกล่าวโดยอริยสัมมาสมาธิมี
บริวาร ๗ ก็ได้, โดยศีล สมาธิ ปัญญาก็ได้, โดย สมถะ

และวิปัสสนาก็ได้, มันเท่ากันเลย มันเหมือนกันเลย มัน
เท่ากันเลย แต่เรียกชื่อไม่เหมือนกัน เรียกชื่อยาวสั้นกว่ากัน
แจกมากแจกน้อยกว่ากัน, แต่เป็นเรื่องเดียวกันและเท่ากัน.
เอาทั้งหมดมาแบ่งเป็นสมณะและวิปัสสนา มันก็ได้เพียง ๒
เรื่อง, เอามาแบ่งเป็นศีล สมาธิ ปัญญา มันก็ได้ ๓ เรื่อง,
เอามาแบ่งเป็น ๘ มรรคมงคล ๘ มันก็ได้ ๘ เรื่อง; แต่
ทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องเดียวกันเท่ากัน, พูดยากโดยวิธี
สำหรับพูด, แต่ตัวเรื่องที่พูดนั้นมันเท่ากัน.

ปฏิบัติอยู่ในกุศลกรรมบถ ๑๐.

ที่นี้จะได้บอกกล่าวกันต่อไป ถึงชื่อของธรรมะ
อื่นๆ ซึ่งเป็นหลักดำรงชีวิต, เป็นหลักดำรงชีวิตถูกต้อง
โดยพื้นฐาน. ขอให้จำคำนี้ไว้ให้ดีๆ หลักดำรงชีวิตอย่าง
ถูกต้องโดยพื้นฐาน โดยธรรมชาติพื้นฐาน กล่าวมาแล้ว ๓
พวก ๓ หมวด.

ที่นี้จะกล่าวถึงหมวดอื่นบ้าง ก็คือหมวดที่เรียกว่า
กุศลกรรมบถ นี้ก็คือความถูกต้องทางกาย ทางวาจา และ

ทางใจ กายกรรม ๓ อย่าง, วชิกรรม ๔ อย่าง มโนกรรม ๓
 อย่าง ซึ่งชินหูหรือว่าชินตา อ่านกันมานานแล้ว ให้มันถูก
 ต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ แม้จะไม่กล่าวถึงมรรค ผล
 นิพพาน, แต่ก็^๕เป็นมรรค ผล นิพพาน อยู่ในตัว. ถ้ามี
 ความถูกต้องทางกาย, แล้วทางวาจา แล้วทางจิต แล้ว
 มันก็ไม่ไปไหน, สมณะวิปัสสนาก็ย่อมจะเกิดขึ้นมาเอง,
 นี่เป็นกล่าวขั้นพื้นฐานที่สุด. เพราะฉะนั้น หลักกุศลกรรม-
 บถ ๑๐ จึงถูกจัดไว้เป็นหลักพื้นฐานสำหรับระดับทั่วไป
 ในระดับต่ำ ระดับชาวบ้าน, ระดับฆราวาสครองเรือน.

ผู้ที่เคยศึกษาเรื่องกุศลกรรมบถ ๑๐ มาแล้ว ก็พึง
 เข้าใจให้ได้ว่า เมื่อท่านกล่าว โดยหลักพื้นฐานทั่วไป ถึงขั้น
 ฆราวาสครองเรือนก็กล่าวเป็นหลักอย่างนี้; แต่อย่าลืมว่า
 โดยหลักกุศลกรรมบถ ๓ อย่างนี้ มันขึ้นไปได้ถึงเรื่อง
 สมณะและวิปัสสนา; โดยเฉพาะ มโนกรรมที่ไม่โลภ
 เฟื่องเลี้ยง, ที่ไม่พยายาบาท ที่ไม่เบียดเบียน นั้น, เป็นความ
 ถูกต้องทางจิต ซึ่งเมื่อมีความถูกต้องอย่างนี้แล้ว มันย่อมมี
 ความเป็นสมาธิ เป็นสมณะ เป็นวิปัสสนา ไปตามลำดับ

โดยที่จะจริงไว้ไม่อยู่, แต่เมื่อกกล่าวโดยหลักพื้นฐานขั้นต้น ๆ
ก็กล่าวไว้ล่วงหน้าก่อน ให้มันอยู่ในระดับง่าย สำหรับเด็ก ๆ
หรือสำหรับคนที่แรกตั้งต้น, แต่อย่าลืมว่า ถ้ามันตั้งต้นได้
แล้วมันเอาไว้ไม่อยู่ต่อก มันต้องไปจนถึงสุดท้ายด้วยเหมือน
กัน. ฉะนั้นอย่าดูถูกกฎศัลยกรรมบท ๑๐ ว่ามันต้นหรือมันง่าย
หรือว่ามันปักหลักอยู่ที่นี้ไม่ไปไหน, อย่างนั้นก็ไม่ใช่; ลอง
เจริญกุศลกรรมบท ๑๐ ให้ถูกต้องสิ มันก็ไปไปจนถึง
สมาธิ, จนถึงวิปัสสนาได้ด้วย.

ปฏิบัติโดยถูกต้องกับสิ่งที่พวงยึดเป็นตัวตนไม่ได้.

ที่นี้ ก็จะกล่าวไปในรูปแบบที่เรียกว่า เอาเปรียบใน
การกล่าวก็ได้ โดยวิธีที่เหมาะสมกับการที่ทุกสิ่งยึดถือไม่ได้ นี้
หมายความว่า ถ้าเขาถามว่าท่านปฏิบัติอย่างไร, ท่าน มีหลัก
ปฏิบัติอย่างไร, ท่าน มีแนวปฏิบัติอย่างไร? เราก็ตอบ
อย่างไม่มีทางผิด ว่าปฏิบัติโดยแนวที่เหมาะสมกับการที่
ทุกสิ่งมันยึดถือว่าตัวตนไม่ได้, ธรรมชาติพื้นฐานมันมีอยู่
ว่า ธรรมชาติทั้งหลายมันเป็นสิ่งที่ว่าเป็นตัวตนไม่ได้. ฉะนั้น
เราปฏิบัติอะไร ปฏิบัติอะไรก็ตาม ให้มันเหมาะสมเข้ากันได้

กับเรื่องที่ว่า ทุกสิ่งยึดถือเป็นตัวตนไม่ได้; ^๕หรือ
 ธรรมชาติ ธรรมชาติมันมีมาในลักษณะที่ว่า ยึดถือเอาเป็น
 ตัวตนไม่ได้, ให้เป็นสักแต่ว่าธรรมชาติ. ถ้าไปยึดถือเป็นตัว
 ตน มันก็ผืนกระแสมันก็สູ່รบกับธรรมชาติ, มันก็ตายเปล่า;
 ฉะนั้น ปฏิบัติให้คล้อย ให้ถูกต้องกับข้อที่ว่า สิ่งทั้งปวง
 ยึดถือว่าเป็นตัวตนไม่ได้.

เรื่องสิ่งทั้งปวงยึดถือว่าเป็นตัวตนไม่ได้^๕ พุคมา
 มากมายแล้ว และเข้าใจว่าพอจะเข้าใจกันได้ ว่าสิ่งปรุงแต่ง
 ทั้งหลายเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา, สิ่งปรุงแต่งนั้น
 คือสังขาร สังขาร แปลว่าปรุงแต่ง เรียกสั้น ๆ ว่าสิ่งปรุงแต่ง.

ที่นี้คำว่า สิ่งปรุงแต่ง นั้นมีความหมาย ๒ ความหมาย
 คือว่ามัน ถูกปรุงแต่ง มาโดยสิ่งอื่น มาเป็นอย่างนี้, แล้วมัน
 ก็ จะปรุงแต่งสิ่งอื่น ๆ ต่อไปอีก. คำว่า ปรุงแต่ง นั้นมี
 ทั้งฝ่ายกระทำ และฝ่ายถูกกระทำ; ฝ่ายถูกกระทำก็ถูก
 ปรุงแต่งมาแล้ว ก็เรียกว่าสังขาร, แล้วมันยังมีหน้าที่ปรุงแต่ง
 สิ่งอื่นต่อไปอีก ก็ยังเรียกว่าสังขาร; ฉะนั้นสังขารจึงมีความ
 หมายเป็นทั้งฝ่ายถูกกระทำ และฝ่ายกระทำ, พุคภาษาไวยา
 กรณก็ เป็นทั้งกัตตะ และเป็นทั้งกัมมะ.

สิ่งที่เป็นสังขาร คือสิ่งปรุงแต่งนั้น ไม่มีอะไรที่
ยึดถือเอาเป็นตัวตนได้ คือเป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา;
ดังนั้นเราจะต้องวางหลักปฏิบัติการเป็นอยู่ของเรา ให้สม
คล้องกับความจริงข้อนี้ คือความจริงที่ว่า สิ่งทั้งปวงยึดถือ
ว่าตัวตนไม่ได้, พอมีหลักผิดไปจากนี้ มันก็กัดเอาทัน
ที, สังขารที่เราไปยึดถือเอาเป็นตัวตน มันจะกัดย้อนกลับมา
กัดเอาทันที, นั่นแหละ คือความทุกข์.

จงปฏิบัติชนิดที่ว่าเข้ากันได้กับกฎของธรรมชาติอัน
เด็ดขาด ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดถือว่าตัวตนไม่ได้,
นี่คือหัวใจของพระพุทธศาสนา ที่มีบาลีว่า สพเพ ธมมา
นาลิ อภินิเวสย — ธรรมทั้งหลายทั้งปวงอันใคร ๆ ไม่ควร
ยึดมั่นถือมั่น; ธรรมในที่นี้ หมายถึงสิ่ง, สิ่งในที่นี้ หมายถึง
ถึงสังขาร และเลยไปถึงวิสังขาร ก็ได้, แม้ที่เป็นวิสังขารมิใช่
สังขาร ก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นตัวตน เพราะมันเป็นตัว
ธรรมชาติเอง. สังขารก็เป็นสังขาร, วิสังขารก็เป็นวิสังขาร
จะมายึดมั่นเป็นตัวเป็นตนของตนไม่ได้; ดังนั้น พระ
นิพพานก็เป็นพระนิพพาน จะมาเป็นตัวตนของใคร
ไม่ได้.

ที่นั่นเกี่ยวกับเรื่องของคนคนหนึ่ง มันก็มีว่า จิตมีความรู้สึกคิดนึก, มันคิดนึกไปในทางยึดมั่นถือมั่น มันก็เป็นความยึดมั่นถือมั่น; แต่เมื่อสิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดถือไม่ได้ จิตนั้นก็ไมควายึดถือสิ่งใดว่าเป็นตัวตน, แม้แต่ร่างกายนี้, แม้แต่ชีวิตนี้, แม้แต่อัตตภาพนี้, จิตนั้นก็ไมควายึดมั่นว่าของตน. นี่สิ่งที่นอกออกไป เช่นบุญ กุศล สวรรค์ นิพพานด้วยก็ได้ ว่าเป็นธรรมชาติ ตามธรรมชาติ, ไม่อาจจะยึดถือว่าเป็นตัวตนของตน. พระนิพพานเป็นวิสังขาร ไม่มีความทุกข์เลย แต่ถึงอย่างนั้นก็ไม้อาจจะถูกยึดถือว่าเป็นตัวตนหรือของตนให้แก่ใครได้, คงเป็นพระนิพพานถาวรอยู่ตลอดกาล.

นี่สรุปความสั้น ๆ ว่า จะต้องปฏิบัติให้เหมาะ กับ การที่สิ่งทั้งหลายทั้งปวง อันใคร ๆ ยึดมั่นถือมั่นไม่ได้.

เป็นอยู่โดยไม่ต้องรักโกรธเกลียดกลัว ฯลฯ

ที่นี้ก็จะต้องไปอีก ต่อไปอีกให้มันพอง่ายขึ้นไปอีก จะปฏิบัติในลักษณะที่ ไม่มีอะไรที่จะต้องไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว ไปอาลัยอาวรณ์ ไปหึงไปหวง ไป

อิจฉาริชยา, ปฏิบัติโดยหลักที่ไม่ต้องมีอะไร ที่จะต้องเข้า
ไปรัก ไปโกรธ ไปเกลียด ไปกลัว เป็นต้น.

แล้วก็เลยไปถึงว่า ประหลาด หรืออัศจรรย์ น้ออัศจรรย์
ถ้ายังเห็นเป็นของประหลาดอยู่ คนนั้นยังโง่อยู่, ถ้ายังเห็น
เป็นของน้ออัศจรรย์อยู่ก็คนนั้นมันยังโง่อยู่, ระวังให้ดี. เรื่องนี้
อาจจะกล่าวรวมไปถึงว่า แม่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์
ก็เดอะ ก็เป็นตามธรรมชาติ ตามกฎเกณฑ์ของท่าน, ไม่น่า
ประหลาด ไม่น้ออัศจรรย์. แต่ยกเว้นให้สำหรับพุทธตาม
ธรรมคา พุทธภาษาชาวโลก ก็ได้ยินอุปาสกอุปาสิการ้องตะโกน
ว่า พระพุทธเจ้าน้ออัศจรรย์จริง, พระธรรมน้ออัศจรรย์จริง,
พระสงฆ์น้ออัศจรรย์จริง, นี่ก็ไม่ใช่ไร, นี่พุทธตามความรู้สึก
แต่ว่าจิตไม่ได้หมายมั่นเป็นตัวเป็นตน เขาพุทธตามความรู้สึก,
เรื่องอย่างนี้มีบ่อยบาลี. พระพุทธเจ้าน้ออัศจรรย์จริงนี้
พระพุทธเจ้าไม่เคยตรัส, พระพุทธเจ้าจะตรัสอย่างนั้นไม่ได้.
แต่เราๆชาวโลกนี้ พอรู้จักพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์
เข้า ก็รู้สึกว่าน้ออัศจรรย์ น้ออัศจรรย์ น้ออัศจรรย์ ก็ตะโกน
ออกมา, นี่ก็แปลว่าเป็นความรู้สึกเท่านั้น ไม่ใช่ความ

จริงของธรรมชาติ, โดยความจริงของธรรมชาติ สิ่ง
ทั้งหลายทั้งปวงก็สักว่าเป็นธรรมชาติ.

ทีนี้ จะให้เห็นไปถึงข้อที่ว่า ไม่มีอะไรที่จะควร
เรียกว่าน่าอัศจรรย์ หรือน่าอัศจรรย์ ในโลกนี้เวลานี้, เขา
ทำอะไรได้ ซึ่งคนทั้งหลายเป็นผู้หลงว่าน่าอัศจรรย์ น่าอัศจรรย์
อย่างยิ่ง จึงไปซื้อทีวีมา, จึงไปซื้อวิดีโอมา, ไปซื้อรถยนต์มา,
ไปซื้ออะไรต่าง ๆ ที่ว่ามันน่าอัศจรรย์, นั่นคือความโง่. ถ้า
รู้สึกว่ามันเหล่านี้น่าอัศจรรย์ ก็เรียกว่าความโง่ยิ่งเหลืออยู่
มาก; แต่ถ้ารู้ว่ามันเช่นนั้นเอง, มันเช่นนั้นเอง —มัน
เช่นนั้นเอง, ของที่เห็นว่ามันน่าอัศจรรย์สักเท่าไร จะไปโลก
พระจันทร์กันได้, หรือว่าจะทำอะไร อีเล็กทรอนิกส์คอมพิวเตอร์
อะไรก็ตาม ถ้ายังรู้สึกว่ามันน่าอัศจรรย์อยู่ ก็คือมันยังโง่อยู่
ถ้ารู้สึกว่ามันเช่นนั้นเอง, เมื่อประกอบกันเข้าแล้วมันเป็น
เช่นนั้นเอง, เมื่อประกอบกันเข้าแล้วมันเป็นเช่นนั้นเอง, เมื่อ
ปรุ่่งแตงกันเข้าแล้ว มันเป็นเช่นนั้นเอง, เช่นนั้นเอง
อย่างนี้เรียกว่าไม่โง่. ฉะนั้นจะต้องปฏิบัติจนถึงขนาดที่เรียกว่า
ไม่มีอะไรที่เรียกว่าประหลาด หรือน่าอัศจรรย์ หรือน่ากลัว
น่าตกใจ.

เอาที่เป็นอย่างง่าย ๆ กันดีกว่า อย่างนั้นมันเรื่อง
 บางคนไม่รู้เรื่อง, เอาอย่างง่าย ๆ เช่นว่า เมื่อผ้าทองนะ
 ข้าแหละผ้าทองคน หรือผ้าทองสัตว์ เช่นวัว เช่นควาย
 เช่นหมู ออกมากระจายแผ่ออก, เด็ก ๆ กลัวทั้งนั้นแหละ
 เด็ก ๆ กลัวทั้งนั้น ถึงคนใหญ่บางคนก็กลัว, บางคนก็อาเจียน
 เพราะมันน่ากลัว หรือมันประหลาด. ถ้ายังรู้สึกน่ากลัวหรือ
 น่าประหลาด อย่างนั้นก็ยังไม่รู้อะไร, ยังไม่รู้อะไร. ถ้ารู้อะไรถึงที่สุด มันก็จะไม่มีอะไรที่น่ากลัว, นี่เพียงแค่เห็นเลือด
 มากสักหน่อยก็เป็นลมแล้ว, มันไม่มีความรู้ที่ถูกต้องว่า มัน
 เช่นนั้นเอง; ฉะนั้น ถ้ามีความรู้อย่างถูกต้องว่าเช่นนั้น
 เองแล้ว ก็จะไม่มีความน่าประหลาด หรือที่น่าตกใจ
 หรือน่ากลัว, นี่เรื่องธรรมดาแท้ ๆ เรื่องตลอดกาลด้วย. การที่ได้ผ่าคน
 หรือผ่าสัตว์ออกมาให้เห็นข้างใน เหมือนอย่างที่เขา
 ข้าแหละสัตว์ คนที่ไม่เคยเห็นมันก็น่ากลัว มันก็รู้สึกกลัว
 มันก็ตกใจ มันก็ประหลาด, จะมีอะไรก็ตาม มันเป็นเช่น
 นั้นเองทั้งนั้น; ฉะนั้นจึงไม่ต้องประหลาดใจ ไม่ต้อง
 อัจฉริยะใจ ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องกลัว.

นี่เราจะปฏิบัติโดยหลักที่ว่าเราไม่ต้องรัก ไม่ต้อง
 โกรธไม่ต้องเกลียด ไม่ต้องกลัว ไม่ต้องอาลัยอาวรณ์ ไม่ต้อง

วิตกกังวลไม่ต้องอธิบายไม่ต้องหึง ไม่ต้องหวง ไม่ต้อง
ฆ่าตัวตายในที่สุด นี่เรียกว่าแสดงโดยผลที่มันจะได้รับ จาก
การปฏิบัติที่ถูกต้อง.

ปฏิบัติอยู่โดยหลักเพิกถอนกรรมเก่า.

เอ้า, ที่นี้ก็พูดเลยว่า จะปฏิบัติในลักษณะที่เป็น
การเพิกถอนกรรมเก่า เพิกถอนกรรมเก่า ข้อนี้บางคน
ไม่ทราบ, แล้วบางคนก็ทราบมาผิดๆ ที่ว่าอะไรๆ ก็ล้วนแต่
เป็นเรื่องของกรรมทั้งนั้น เป็นเรื่องเข้าใจผิด, เข้าใจผิดกันอยู่
เป็นพื้นฐาน. แต่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า สุขทุกข์มิใช่
เป็นผลของกรรมเก่า, ความสุขความทุกข์ที่ได้รับมิใช่เป็น
ผลของกรรมเก่า, แต่มัน เป็นผลของการปฏิบัติผิดหรือ
ปฏิบัติถูก ต่อกฎของอิทัปปัจจยตา. ถ้าปฏิบัติผิด
ต่อกฎของอิทัปปัจจยตา ที่นี้และเดี๋ยวนี้, ต้องเป็นทุกข์
แหละ ถ้าปฏิบัติถูก ต่อกฎอิทัปปัจจยตา ที่นี้เดี๋ยวนี้ แล้ว
มันไม่เป็นทุกข์ ออก, แม้ว่ากรรมเก่ามันจะมีมาจริง ก็เอา
ให้มันมาเถอะ จะต้อนรับด้วยกฎอิทัปปัจจยตา, ปฏิบัติให้ถูก
ต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตาอยู่เสมอ ในขณะที่อารมณ์มา

กระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ, มีผัสสะแล้ว มีสติปัญญา มีวิชากำกับผัสสะ อย่างนี้แล้ว จะไม่มีทุกข์, แม้ว่ากรรมเก่ามันจะมีมา มันก็ทำให้เป็นทุกข์ไม่ได้.

นี่เป็นเรื่องที่สังเกตเห็นว่า เข้าใจผิดกันอยู่มาก อะไรรู้กรรมเก่า, ย่อมแพ้กรรมเก่า, กรรมเก่า. แต่ธรรมชาติของพระพุทธเจ้าฉันนี้ ไม่ได้ว่าเป็นเพราะกรรมเก่า, สุขทุกข์มิใช่เป็นผลของกรรมเก่า, แต่เป็นผลของการปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูก ต่อกฎอทิปปัจจยตาที่นี้และเดี๋ยวนี้นั่น. เราจะปฏิบัติชนิดที่ว่ากรรมเก่าทำอะไรไม่ได้ เราจะดำรงชีวิต ปฏิบัติตนอยู่ในลักษณะที่กรรมเก่าทำอะไรไม่ได้, มีแต่กรรมใหม่ที่ทำใหม่ถูกต้องดียิ่ง ๆ ขึ้นไป, ปฏิบัติอย่างนี้แหละวิเศษ.

ปฏิบัติในลักษณะเพิกถอนอำนาจของผัสสาทเวดา.

นี่ต่อไปอีกกว่า จะปฏิบัติในลักษณะที่มันเพิกถอนอำนาจ ของผัสสาทเวดาพระเป็นเจ้าในที่สุด, ปฏิบัติ

เพิกถอนอำนาจของผีसांगเทวดาต่ำ ๆ ผีโง่ ๆ ผีเด็ก ๆ
 ผีต่ำ ๆ จนถึงเทวดา จนถึงพระเจ้า จนถึงพระเป็นเจ้า จนถึง
 เป็นจอมพระเป็นเจ้า ก็ทำอะไรเราไม่ได้; เพราะเรามี
 เครื่องมือคือ อิทัปปัจจยตา พระเจ้าเหล่านั้น จะสาปให้เรา
 เป็นอะไรไม่ได้, สาปไม่ได้ เพราะเรามีหลัก อิทัปปัจจย-
 ตา, ถืออยู่เป็นหลักว่า ปฏิบัติอย่างนั้นมันไม่มีทุกข์ มันไม่เกิด
 ทุกข์, ปฏิบัติอยู่อย่างนั้นมัน ไม่มีทางที่จะมีความทุกข์. ต่อเมื่อ
 เราปฏิบัติผิด, ปฏิบัติผิดต่อกฎของ อิทัปปัจจยตา เสียเอง
 ตัวอย่างนี้แล้ว ต้องเป็นทุกข์ ไม่ต้องมีผีसांगเทวดาที่โหดเข้า
 มาให้โทษดอก, ไม่มีพระเจ้ายี่โหดมาสาปแข่งดอก มันก็
 เป็นทุกข์เสียเอง; เพราะปฏิบัติผิดต่อกฎอิทัปปัจจยตา คือ
 ปฏิบัติไปในทางที่ทำให้เกิดทุกข์ขึ้นมา. ขอให้เราปฏิบัติชนิด
 ที่ว่าเพิกถอนอำนาจผีसांगเทวดาพระเป็นเจ้า พระอะไรเสียได้,
 อยู่ด้วยความถูกต้องตามกฎ อิทัปปัจจยตา.

นี่คือ หลักปฏิบัติ ที่เมื่อกล่าวเอาผลเป็นหลัก
 ปฏิบัติเพื่อได้ผลอย่างนี้.

ปฏิบัติชนิดที่ขบไล่ โขคชาตาราตี.

ที่นี้ก็พูดเสียเลยว่า เราจะปฏิบัติชนิดที่ไล่หรือ
ตะเพิดไล่โขคเคราะห์ชาตาราตี, ที่หมอกุว่าโขคร้าย
ชาตาร้าย อะไรร้าย ชาตาราตีร้าย โขคร้าย เราตะเพิดไป
ให้หมดได้ ด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องต่อกฎของ อิทัปบัจจยา
แล้ว มันเป็นทุกข์ไม่ได้, ฉะนั้นก็เลิก เลิกกันที่เรื่อง
โขคตีโขคร้าย เรื่อง ดวงดีดวงเสีย ดวงอะไรนี้ เลิกกันที่;
เพราะว่าเราปฏิบัติตามกฎของ อิทัปบัจจยา อย่างถูกต้องแล้ว
สิ่งเหล่านั้นก็ไม่มีความหมาย. ฉะนั้นเราปฏิบัติในลักษณะ
ที่ว่า ไม่มีโขคตีโขคร้ายกะเรา, เราอยู่เหนือ เหนืออำนาจ
ของโขค ของเคราะห์ ของไสยศาสตร์ทั้งหลาย.

นี่ก็คล้ายกับว่า ปฏิบัติจนอยู่นอกอำนาจของดวง
ดาว ของเคราะห์ชะตาราตีอะไร, กระทั่งอยู่นอกเหนือ
อำนาจของผีสิงเทวดา พระเป็นเจ้าที่ยังกินสินบนนะ. พวก
อย่างนั้นไม่ใช่ค่าเขา พวกตามความจริง, พระเป็นเจ้าถ้าตาม
แบบที่พูดกล่าวๆ กันนั้น กินสินบนทั้งนั้น, ต้องมีบบาน
บุชยันต์อย่างนั้นอย่างนี้, หรือจะท่องอ้อนวน จะท่องอ้อน

วอนก็กินสินบนชนิดหนึ่งเหมือนกัน. ถ้าต้องอ้อนวอนแล้ว
พระเจ้าจึงจะช่วยนะ, พระเจ้ากินสินบน ก็คือการอ้อนวอน
นั่นแหละ, พระเจ้าอย่างนี้เรามีการปฏิบัติชนิดที่จะออกมาเสีย
ออกมาเสียจากอำนาจของพระเจ้า.

หลักสำคัญต้องดำเนินชีวิตตามกฎอิทัปปัจจยตา.

ที่นี้ ก็รวมความว่า เราจะต้องปฏิบัติดำเนินชีวิต
ชนิดที่ไม่ให้ผิดต่อกฎ ของ อิทัปปัจจยตา มาจากกันที่นี้,
เราจะต้องปฏิบัติดำเนินชีวิต ไม่ให้ผิดกฎของ อิทัปปัจจยตา
แล้วมันจะแก้ไ้หมด. ศึกษาเรื่อง อิทัปปัจจยตา ให้ดี ๆ
ควบคุมผัสสะไว้ได้เสมอไป, ไม่ให้เกิดตัณหาอุปาทาน
ไม่ให้เกิดทุกข์เลย เพราะปฏิบัติไม่ให้ผิดต่อกฎของ อิทัป-
ปัจจยตา แล้วจะแก้ปัญหาก็หมด. นี้ใจความสำคัญมันมา
อยู่ที่ตรงนี้แล้วว่า ปฏิบัติถูกต้องโดยหลักพื้นฐาน ก็คือ
ปฏิบัติอย่าให้ผิดต่อกฎของ อิทัปปัจจยตา ที่เป็นความ
ดับทุกข์, ให้มันเป็นความหยุดความทุกข์ ดับความทุกข์
ไล่ทะเป็ดความทุกข์ออกไปเสียหมดสิ้น.

ปฏิบัติให้เกิดผลเป็นอยู่ดีไม่มีทุกข์ในสามภุมิ.

ที่นี้ก็ดูผลที่น่าชื่นใจในขั้นสุดท้าย ว่าเราจะต้องปฏิบัติให้มีความเป็นอยู่ที่ดีที่สุดในทั้ง ๓ ภุมิ, ในทั้ง ๓ ภุมิ : กามาวจรภุมิ ก็ยังต้องอยู่ด้วยกามคุณ นี้ภุมิหนึ่ง, ต้องปฏิบัติให้ถูกต้อง ให้ถูกต้อง ไม่ให้มันเกิดเป็นพิษเป็นโทษขึ้นมาได้ ยังเป็นบุุชช เป็นสัตว์ธรรมดาอยู่ ยังต้องเกี่ยวข้องกับกามคุณ ก็ปฏิบัติอย่าให้โทษมันเกิดขึ้นมาได้ อันเนื่องมาจากกามคุณ, คือ ปฏิบัติธรรมะ อย่างน้อยที่สุด ก็กุศลกรรมบถ ๑๐ นั้นแหละ ถ้าปฏิบัติได้ตามนั้นแล้ว แม้จะเป็นผู้ครองเรือนบริโภคกาม ก็ไม่มีโทษอะไร.

และปฏิบัติให้ถูกต้องแม้ในชั้น รูปาวจรภุมิ คือ เห็นอกามขึ้นไป ไปเป็นพรหม เป็นพรหมมีรูป ก็โดยกฎอิทัปปัจจยตา อีกนั่นเอง, ไม่มีความทุกข์ในภุมินั้น ๆ แม้ว่า จะละจากกามเสียแล้ว ไปอยู่ในสภาพที่ไม่มีกาม มีแต่รูป บรสุทธฺ์ รูปธรรมบรสุทธฺ์ ก็ยังได้ ก็ไม่มีทุกข์.

ที่นี้ สูงขึ้นไปอีกชั้นหนึ่ง อรูปาวจรภุมิ อรูปาวจรภุมิ ภุมิที่ไม่มีรูป ; ที่เรียกกันว่าอรูปพรหมนั้น. ฉกามาพจนัน

มีกามคุณ, รูปพรหมไม่มีกามคุณ อรูปพรหมไม่มีกามคุณ
 แปลว่าจะสูงขึ้นไปอยู่ในภูมิไหนใน ๓ ภูมินั้น ก็ไม่มีความ
 ทุกข์ ไม่มีความผิดพลาดในภูมินั้นๆ มีแต่จะก้าวล่วงขึ้นไป
 ก้าวล่วงขึ้นไป, จนถึงออกไปจากภูมิเหล่านี้ ไปสู่โลกุตตรภูมิ
 ออกไปเสียจากภพทั้ง ๓ นี้ได้ ออกไปเสียจากกามภพ
 รูปภพ อรูปภพ, แล้วก็ไปสู่โลกุตตรภูมิ ซึ่งมีใช้ภพ.

ในชีวิตประจำวันต้องได้ชิมรสนิพพาน.

ที่นี้ จะให้มาในชีวิตประจำวันมากขึ้น ก็ขอให้มีการ
 ปฏิบัติในลักษณะที่ได้ชิมรสพระนิพพานล่วงหน้า, ชิมรส
 พระนิพพานล่วงหน้าอยู่เป็นประจำวัน คือมีชีวิตชนิดที่กิเลส
 ไม่ครอบงำ แล้วก็รู้สึกได้ด้วยตนเองว่า เมื่อกิเลสไม่ครอบงำ
 แล้วมันมีชีวิตอย่างไร เป็นอย่างไร, นี่มีชีวิตเย็นอย่างนี้เป็น
 นิพพานล่วงหน้า เป็นนิพพานชิมลองกันก่อน, ระวังรักษา
 กาย วาจา ใจ ให้ดี อย่าให้กิเลสเกิดขึ้นครอบงำได้ แล้วมันก็
 จะมีความเย็น เป็นความหมายของนิพพาน ตามมากตามน้อย
 อยู่ในการประพฤติกกระทำนั้นๆ, แปลว่าเราปฏิบัติชนิดที่เป็น

การตีมี หรือชิมรสของพระนิพพานล่องหน้อยู่เป็นประจำ, แล้วก็พอใจมากขึ้นก็ปฏิบัติมากขึ้น พอใจมากขึ้นก็ปฏิบัติมากขึ้น จนกว่าจะได้นิพพานชนิดถาวร คือกิเลสไม่เกิดอีกต่อไป

เดี๋ยวนี้ว่า เมื่อกิเลสไม่เกิด เราชิมรสของพระนิพพาน เป็นการล่องหน้า, แล้วทำให้กิเลสเกิดน้อยลง ก็มีชิมรสของพระนิพพานมากขึ้น สามารถควบคุมไม่ให้กิเลสเกิดได้ เป็นวัน ๆ เดือน ๆ อย่างนี้ ก็ชิมรสของพระนิพพานได้เป็นวัน ๆ เดือน ๆ จนกว่าจะทำให้กิเลสหมดไปไม่มีมาอีก, นี่เป็นการหลุดพ้นจริง เข้าถึงซึ่งภาวะแห่งพระนิพพานอันสมบูรณ์ โดยแท้จริง.

นี่คือแบบ การดำรงชีวิตชนิดพื้นฐาน ในความหมายหลาย ๆ แง่หลาย ๆ มุม ต่างแง่ต่างมุม, เอามาใคร่ครวญพิจารณาดูให้ดี แล้วก็เห็นว่า เป็นการครองชีวิตแบบพื้นฐานทั้งนั้นแหละ, แม้จะมีการครองชีวิตแบบชิมรสพระนิพพานล่องหน้อยู่เป็นประจำ ก็เป็นพื้นฐาน เพราะมันเป็นพื้นฐานอย่างนั้นจริงๆ. เมื่อมีรสของพระนิพพาน ก็อว่างจากกิเลส ไม่มีกิเลสรบกวน อยู่เป็นพื้นฐานแล้วก็ไม่มี

ต้องกลัว, มันก็ก้าวหน้า ๆ ก้าวหน้าไปจนถึงมีนิพพานที่
สมบูรณ์.

เราจึงควรสนใจให้เป็นอย่างยิ่ง ในเรื่องมีชีวิต
ปัจจุบันประจำวันนี้ ให้เป็นการชิมรสของพระนิพพาน
ล่องหน้า, ล่องหน้าอยู่เรื่อยๆ ไปเถิด จะเป็นผลดี ก็คือจะ
ก้าวไปโดยเร็ว จะก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางได้โดยเร็ว
เมื่อกิเลสเกิดขึ้น ก็รู้จักว่ามันเป็นอย่างไร รู้จักทำให้
กิเลสเกิดขึ้น เมื่อกิเลสไม่เกิด ก็รู้จักว่ามันมีผลอย่างไร, มัน
เย็นอย่างไร. นั่นแหละชิมรสพระนิพพานล่องหน้า เป็น
ระยะ เป็นคราว ๆ เป็นครั้งคราว ๆ จนกระทั่งว่ามันสมบูรณ์
เลย ไม่เป็นครั้งคราว, ติดต่อเนื่องกันไปไม่ขาดตอนเลย
เพราะว่ากิเลสมันหมดไป เพราะได้ทำให้กิเลสชুবผอมจนตาย
ไป ไม่ให้ออกาสกิเลสเกิด, ไม่ให้อาหารแก่กิเลส ไม่ส่งเสริม
ไม่ให้บ้ำจ้ายแก่กิเลสจนกิเลสมันผอมและตายไป, นี้เราเรียกว่า
ปฏิบัติโดยหลักพื้นฐานแท้ ๆ เป็นหลักพื้นฐานแท้ ๆ.

นี่ก็ได้อธิบายมาพอสมควรแล้วว่า จงมีชีวิต
 ชนิดที่เป็นการปฏิบัติ มีหลักพื้นฐานถูกต้อง, ถูกต้อง
 ตามหลักพื้นฐานของธรรมชาติคือเป็นอย่างนี้ อยู่โดยอริย-
 มรรคมีองค์ ๘, อยู่โดยศีล สมาธิ ปัญญา, อยู่โดยถูก
 ต้องตามหลักของสมถะวิปัสสนา, อยู่ในกุศลกรรมบถ
 ๑๐, แล้วปฏิบัติโดยหลักที่ถูกต้องกับข้อที่สิ่งทั้งปวง
 ยึดถือไม่ได้, แล้ว ปฏิบัติโดยวิธีที่ไม่ต้องเกิดความรัก
 โกรธเกลียดกลัววิตกกังวล อาลัยอาวรณ์, ปฏิบัติอยู่
 โดยหลักที่เพิกถอนกรรมเก่า กล้าทำทนายกรรมเก่า บิด
 ประตุกรรมเก่า, ไม่ให้ตามมารังแกได้ แล้วก็ปฏิบัติชนิดที่
 ตะเพิดไล่ โชคเคราะห์ชะตาราตีผีสิงเทวดา พระเป็นเจ้า
 ที่ยังกินสินบนออกไปให้หมดสิ้น, แล้วก็ดำเนินชีวิต อย่าให้
 ผิดแบบอิตัปปัจจยตา, อย่าให้ผิดกฎ อิตัปปัจจยตา ก็จะได้
 อย่างที่ว่ามานั้น. จะเป็นผู้ที่ได้ดีที่สุด ไม่ว่าจะตั้งอยู่ใน
 ภพไหน, ยังมีชีวิตเป็นกามาวจรภูมิ รูปาวจรภูมิ อรูปาวจร-
 ภูมิ ก็สามารถดำรงอยู่โดยไม่ต้องเป็นทุกข์เลย, แล้วก็ได้รับ
 พระนิพพานล่วงหน้า พระนิพพานขิมลอง อยู่เป็น

ประจำ เป็นประจำ แล้วก็เจริญงอกงามยิ่งขึ้น ๆ จนเป็น
นิพพานที่สมบูรณ์ มันก็ทันเวลา เสร็จได้ในชีวิตปัจจุบันนี้
ก่อนแต่ที่จะเข้าโลงไป ได้รับสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์ควรจะได้รับ,
ไม่เสียที่ที่เกิดมาเป็นมนุษย์และพบพระพุทธศาสนา.

การบรรยายนี้ ก็สมควรแก่เวลาและเร็วแรง ของ
ผู้บรรยาย จึงต้องขอยุติการบรรยายในวันนี้ไว้เพียงเท่านี้ เป็น
โอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรมคณสาธยาย
มีเนื้อความส่งเสริมกำลังใจ ส่งเสริมกำลังสติปัญญา ของท่าน
ทั้งหลาย ให้เจริญงอกงามก้าวหน้า ไปในทางแห่งการปฏิบัติ
ดังกล่าวมาแล้วนั้นทุกประการ ณ กาลบัดนี้.

ความทุกข์เกิด

๑ ความทุกข์ เกิดที่ใจ,
เพราะเห็นผิด เมื่อผัสสะ.

๒ ความทุกข์ ละไม่ไฉน,
ถ้าไม่ใจ เมื่อผัสสะ.

๓ ความทุกข์ เกิดไม่ได้อ,
ถ้าเข้าใจ เมื่อผัสสะ.

พุทธทาสภิกขุ

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปทุม

เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	ฉบับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่	ฉบับ	เรื่อง	พิมพ์ครั้งที่
คู่มือมนุษย์	๕	๓๘.	ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑	๗๒.	หาสุขได้จากทุกข์	๑
คิปปแห่งการดู		๓๙.	มรดกธรรมคำกลอน	๑	๗๓.	ทานบริจาค	๑
คิ้วออกฤกษ์สมมติปัญญา	๑	๔๐.	ทิศทั้งหก	๑	๗๔.	ฟ้าสว่างทางธรรมานภาพ	๑
คิปปแห่งการมีพระพุทธรเจ้า		๔๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ	๒	๗๕.	การช่วยผู้อื่นให้มรรณะ	๑
อยู่กับเนือกับตัว	๑	๔๒.	ฟ้าสว่างทางฝ่ายบรรพชิต	๑	๗๖.	การทำความเข้าใจระหว่าง	
ธรรมะสำหรับคนเกลียดตัว	๒	๔๓.	มหรสพของพระอรหันต์	๑			
ธรรม ๒๔ เหลี่ยม (มีภาษาจีน)	๔	๔๔.	ปรมัตถธรรมกลกลับมา ตอน ๑	๑			
พลกัณเณร		๔๕.	เช่นนั้นเอง	๑			
ศีลธรรมกลกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๔๖.	ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑	๗๗.	จิตภาวนาทุรูปแบบ	๑
เห็นธรรมชาติ		๔๗.	อะไร ๆ ในชีวิตสักคำว่า		๗๘.	ความถูกต้องของอิทธิปิปัจจยดา	๑
คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑		เป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว		๗๙.	ชีวิตใหม่และมรรคหรือหนทาง	
ธรรมเื่อสดสำหรับโลก	๑					ที่จะมีชีวิตใหม่	๑
ความมีสุขภาพอนามัยทางจิต	๒	๔๘.	ปรมัตถธรรมกลกลับมา ตอน ๒	๑	๘๐.	แก่นพระพุทธรศาสนา	๑
ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๔๙.	ศีลปะสำหรับกรรมชีวิตอยู่ในโลก	๑	๘๑.	ฟ้าสว่างทางธรรมโฆษณ	๑
นิพพานทันและเดียน	๑	๕๐.	พบชีวิตจริง	๑	๘๒.	การดับทุกข์ที่มีอยู่ในตัวการดำรงชีวิต	๑
ธรรมพรภิใหม่	๓	๕๑.	สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑	๘๓.	ปรมัตถธรรมกลกลับมา ตอนที่ ๓	๑
คลาดช่วยให้	๑	๕๒.	ธรรมะที่ควรเริ่มลงในชีวิต	๑	๘๔.	ปรมัตถธรรมกลกลับมา ตอนที่ ๔	๑
ศีลธรรมกลกลับมา ตอนที่ ๒	๑	๕๓.	ฟ้าสว่างทางการเมือง	๑	๘๕.	มนุษย์ควรมีสันติภาพ	๑
ศีลธรรมกลกลับมา ตอนที่ ๓	๑	๕๔.	ธรรมสังฆของสมถวิปัสสนา		๘๖.	จนกว่าโลกจะมีสันติภาพ	๑
คำของครู	๒		แห่งยุคปรมาณู	๑	๘๗.	สิ่งที่พระพุทธรเจ้าทรงเคารพ	๑
พระผู้มีพระภาคเจ้า		๕๕.	ฟ้าสว่างทางปรมัตถ์, อภิธรรม,		๘๘.	สันติภาพของมนุษย์มีรากฐาน	
ทรงรับนกลายมิตร์	๑		อนาสิกา และบรรพชิต	๑		อยู่บนความไม่เห็นแก่ตัว	๑
ถอยหลังเข้าคลองกันเกิด	๑	๕๖.	หัตถะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑	๘๙.	ชีวิตอื่น	
การเก็บความโกรธเสียจึงาง	๒	๕๗.	ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง		๙๐.	ธรรมสำหรับผู้สูงอายุ	
การปรุงเป็นทุกขอย่างมี			ความสุข	๑	๙๑.	การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง	
การดับเป็นสุขอย่างมี	๑	๕๘.	แนวสังเขปทั่วไปของการ		๙๒.	อิสรภาพหรือเสรีภาพในทางธรรม	
อาหารหล่อเลี้ยงใจ	๒		พัฒนา	๑	๙๓.	เวือ่เกี่ยวกับปฏิหารย์	๑
ปัญญาปริยาคัด	๒	๕๙.	ธรรมชีวิตกับความเป็นพระวราส	๑			
พ่อแม่สมมุติแบบ	๒	๖๐.	การศึกษาและการรับปริญญา				
อานาปานสติและดับไม่เหลือ	๒		ในพระพุทธรศาสนา	๑			
ธรรมคติและธรรมคิตา	๑	๖๑.	การบำเพ็ญกรรมที่ถูกต้องทาง				
ความมั่นคงภายใน	๑		๖๒. ทำงานให้สนุกได้อย่างไร				
โลกพระศรีอารยย์ยุคปลายจุมภ	๒	๖๓.	การทำวิปัสสนาและใจความ				
การทำงานเพื่องาน			สำคัญองวิปัสสนา	๑			
สันโดษไม่ใช่อุปสรรค	๑	๖๔.	หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น	๑			
แก่การพัฒนา	๑	๖๕.	ธรรมะเป็นคู่ชีวิต	๑			
ปฏิจจุสมุปบาทคืออะไร?	๑	๖๖.	รอยของพระธรรม	๑			
เค้างเือนของธรรมะ		๖๗.	สิ่งที่บ่งเป็นอนัตตา ในฐานะ				
และ อิทธิปิปัจจยดา	๑		เป็นหัวใจของพุทธรศาสนา	๑			
การอยู่ด้วยบัจจุบัน		๖๘.	การทำชีวิตให้มีธรรมะ	๑			
ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑	๖๙.	หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน	๑			
พุทธรศาสนา กับ โสยศาสตร์	๑	๗๐.	การบวชอยู่ที่บ้าน				
อานาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒	๗๑.	หัวใจปรมัตถธรรม	๑			
อิทธิปิปัจจยดาในฐานะ							
สิ่งสูงสุดแห่งพุทธรศาสนา	๑						
นรกกับสวรรค์	๑						

อย่าไปเก็บเอามาเน้อ?

มองดูบัว ในสระใส ไม่ชวนเศร้า
พอเก็บมา ก็เหี่ยวเน่า ไม่ฟังเสียง
ใครจะหลง กันอย่างไร ไม่ลำเอียง
มีให้เพียง หุบเน่า เท่านั้นเอง

อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา
สิ่งสวยงาม หรรษา อย่าโง่งเงง
ไมยดีมัน ถือมัน ให้หมั่นเกรง

ไปตามเพรง ของสังขาร การแต่งปรุง
ยิ่งสวยสด ยิ่งมดเท็จ ที่เน่าง่าย
เพียงแต่เก็บ น้ำไว้ เต็มไถ่ถึง
น้ำระเหย แห่งหาย จากใส่ฟุ้ง
บัวระรุง ะรานเน่า ใส่เราเอ๋ยฯ

พจนานุกรม
วิเศษ